

E. SPANG-HANSEN

MADVIG OG KØBENHAVNS UNIVERSITET

INDHOLD

	Side
Indledning (Universitetet i Madvigs yngre dage — Madvig og skoleforholdene)	213
Madvig og det latinske sprog på Universitetet	218
Madvig og Universitetsbiblioteket	224
Madvig og Universitetet indtil ministertiden	226
Madvig som minister og Universitetet	234
Madvig og Universitetet 1851-79	240
Slutning	263
Noter	268

INDLEDNING

Johan Nicolai Madvig fik sin første ansættelse ved Københavns Universitet 26.8.1826 — to og tyve år gammel¹ og trådte tilbage fra sit professorembede 31.12.1879. Han har været kollega både med Knud Lyne Rahbek og med den generation i fakultetet, som endnu huskes af ældre filologer: M. Cl. Gertz, Oskar Siesbye, Vilh. Thomsen, Ludv. Wimmer. Efter indførelsen af 70 års aldersgrænsen i 1921 er en så lang embedstid udelukket, men i hans samtid var den intet enestående: theologen Henrik Nicolai Clausen (1821—1874), historikeren E. C. Werlauff (1810—1868), filosofen Frederik Christian Sibbern (1813—1870). Mærkeligt nok er hverken Madvig eller nogen af disse tre død i embede.

At han kunde nå at blive cand. philol. februar 1825, magister juli 1826, skyldes, at han, som den gang hyppigt, blev student med 16 år i 1820 (oktober); han har på godt 4 år taget Anden Examen og Store Philologicum (således kaldet, fordi første del af Anden Examen kaldtes Lille Philologicum²).

De forhold, Madvig gik ind til, var vidt forskellige fra nutidens. Universitetet — der langt ned i tiden kaldes Studiegården³ — var endnu ikke genrejst efter bombardementet 1807; den nuværende bygning indviedes først 1836. Forelæsninger holdtes, hvor det lod sig gøre, således i kollegiernes forsamlingsale.

Studentertilgangen var ikke stor: 100 à 200 (kun undtagelsesvis nogle få flere) om året, først efter århundredets midte kommer den til stadighed op over 200 årlig. Universitetet var i alt væsentligt som i tidligere århundreder en præsteskole. Nogle officielle tal fra Universitetsårbogen vil vise dette:

	theol.	jur.	med. kandidater
1831—35	58,6 årlig	31,8 årlig	(ikke opgivet)
1836—40	79 —	34,8 —	20,4 årlig
1841—45	77,8 —	21,6 —	21,4 —

Til sammenligning tallene 1864—71, da theologien havde mistet sin dominerende stilling:

31,8 årlig	43,4 årlig	25,4 årlig
------------	------------	------------

Ifølge samme årbog 1844, s. 60, brugtes betegnelserne det theologiske fakultet og Kommunitetet som ensbetydende. Først i 1843 overgik Kommunitetets formue fra dette fakultet til kvæsturens bestyrelse, mens Konsistoriums tidligere bestyrelse af Universitetets formue var overgået til kvæsturen i 1836.

Siden 1805 var Universitetet henlagt under Directionen for Universitetet og de lærde Skoler. Den gamle ordning, at hver professor havde sit *corpus* (indtægt af tiende o. l.) og avancerede fra de mindre til de større *corpora*, var forlængst afløst af fast pengeløn, men først 1831 døde den sidste indehaver af et *corpus*.

Konsistorium bestod oprindeligt af samtlige professores (deraf betegnelsen: *rector* og *professores*). På Madvigs tid bestod det efter reskr. 18.7.1817 af 3 theologiske, 3 juridiske, 3 medicinske og 7 filosofiske professorer. Kun *consistoriales* var *professores ordinarii*; de andre *professores* var *extraordinarii*, uanset om pladsen var normeret eller ej. Til Konsistorium avanceredes efter *senium* i fakultetet, og det beroede på, hvorledes man »døde sig frem«, når en professor nåede så vidt. Kun *consistoriales* var *rectorabiles*. I det filosofiske fakultet var kun *consistoriales decanabiles* (hvad der betød adgang til et betydeligt honorar). Dekanen tituleres til henimod 1860 *amplissimus decanus* (derefter på dansk: den højtærede dekan), ligesom rektor tituleredes *magnificus*. En administrativt begavet mand som Madvig har aldrig været dekan; da han efter ministertiden 1851 blev valgbar hertil, har han som undervisningsinspektør og rigsdagsmand undgået at modtage valget.

Det filosofiske fakultet, der indtil 1850 også omfattede de matematisk-naturvidenskabelige fag, var endnu det gamle *facultas artium* og afholdt hvert efterår *examen artium* for de fra de lærde skoler og private dimissorer dimitterede. Under datidens økonomiske forhold måtte ethvert fremskridt betales med indskrænkninger; i 1826 var der i kongeriget Danmark 17 statsskoler, Herlufsholm, Sorø og 4 private skoler, i 1847 var statsskolernes antal reduceret til 13. Privatisterne var derfor en betydelig procent af studenterne ($\frac{1}{4}$ à $\frac{1}{3}$), og fakultetet måtte som en eksamenskommission til stadighed afgive erklæringer i spørgsmål om dimissionsret⁴.

Når man spørger, hvorfra Madvig har sit kendskab til de lærde skoler, er det sikkert fra den årlige eksamination i hovedfaget latin og bedømmelsen af de skriftlige opgaver i faget. I fakultetets kopibog er indført en indberetning fra Madvig og professor F. C. Petersen om *examen artium* 24.11.1830 (»jeg« er utvivlsomt Madvig, da der er tale om latin):

Om Udfaldet af Prøverne i Latin og *latinsk Stiil* ved *Ex. art.* i dette Aar medfølger en tabellarisk Oversigt (ialt 180 Examinander. 6 fik ingen Char., laud p. c. 1, laud 68, haud ill. 64, non cont. 41). I Rubriken Latin er Udfaldet, i det Hele, tilfredsstillende. At nogle Skoler, som i flere Aar have havt en bar Plads, ogsaa i Aar have den, vil bemærkes af før indsendte Oversigter. Ved enkelte, om ikkun faa Skoler (thi om Privat-Lærernes Methoder er det vanskeligt at fatte en Dom) synes især Examinationen at staae meget tilbage; idet Lærerne ikke lade Disciplene fuldstændigen med Orden og Bestemthed gjøre Rede for det, hvori de prøves, hvorved utydelige, hel forkerte Begreber forplantes og Disciplene vænnes til Skiødesløshed og Tankeløshed, der ved Examen ofte vises f. E. deri, at de oversætte de enkelte Ord for sig rigtigen, men udbringe en aldeles uforstaaelig usammenhængende Sætning. Til at den grammatikalske Underviisning kan meddeles paa en mere frugtbringende Maade, vil en bedre indrettet Lærebog end Badens, bidrage, og med Udarbeidelsen af en saadan, veed jeg, at adskillige ere beskieftigede. I den latinske Stiils Rubrik viser sig atter, i dette Aar, et utilfredsstillende Resultat. Censorerne beklage at maatte uddeele saa ringe Characterer; men hverken jeg, eller, som jeg troer, min Collega, kan paa nogen Maade ønske eller tilraade Anvendelsen af større Tid paa dette Fag i Skolerne i Almindelighed. Derimod troer jeg, at Underviisningen og Øvelse heri kan indrettes mere planmæssigen og hensigtssvarende ved deels at gaae gradviis frem, og for alt at lade denne Øvelse slutte sig nøye til Underviisningen i Grammatik og Læsningen af Skribenterne, deels at have Maalet for Øie, der dog kun kan være Sikkerhed i Opfatningen af Sprogets Character og Natur, og nogenlunde Færdighed i correct at bruge det. Jeg er vis paa at man nogle Steder udretter saa lidet, fordi man vil udrette for meget; uden at indøve det simple og correcte Udtryk, opfylder man Disciplene med Forestillinger om Elegants, om bedre Oversættelser end den simple, med Phraser og Floskler, hvis rigtige Anvendelse er ubekjendt. Ligeledes har jeg, især hvor Candidaterne talte om deres Stiile og Grunden til deres Oversættelser havt Leilighed til at bemærke, at Bestemthed og Klarhed i de syntaxiske Reglers Fremsættelser vist ofte savnes, eller at der i det Ringeste ikke nok sees paa, at Disciplen lige saa bestemt og klart opfatter og ei lader sig nøye med at beholde visse Kunstord, der næsten hvergang de, især ved en Examen, rinde ham ihu, forlede ham til Feil. Af Privatlærerne er jeg bange for, at mange ikke besidde Færdighed og Fasthed nok i Sproget, til at give Veiledning og berigtige det Ufuldkomne.

Netop om Madvigs opmærksomme iagttagelse af den enkelte skole vidner en udtalelse 15.11.41 (Fak. ark.):

Om Rigtigheden af den Dom, som min Medcensor og jeg have fældet over den af G. indleverede Stil, har jeg ved gjentagen Overveielse ikke fundet Grund til at tvivle; derimod negter jeg ikke, at Beskaffenheden af hans latinske Version (hvilken Prøve særskilt censureres, denne Gang af Mag. Tregder og mig) vakte den Formodning hos mig, at G.s Examenstil ved særdeles Uheld var blevet ringere end hans Kundskab og Færdighed i at skrive Latin i det Hele var til. Dog turde jeg ikke tillægge denne Forudsætning saa afgjørende Vægt, da unegtelig enkelte Candidater, paa Grund af deres hele Underviisning, i latinsk Stil staae særdeles tilbage og ere langt ringere end man af deres øvrige Latinkundskab (med Hensyn til Oversættelse paa Dansk) skulde vente; og at dette Forhold just kan antages ved Colding Skole, derom synes ogsaa de øvrige Dimittenders Character i latinsk Stil i Forhold til deres øvrige Characterer at vidne (Foruden G. fik 3 n. c.).

Som det fremgaar af den sidste udtalelse havde Madvig i det år assistance ved eksamen af mag. P. H. Tregder; i tidligere år assisterede R. J. F. Henrichsen. Arbejdet har været uoverkommeligt for Madvig alene, når studentertallet steg.

Normalalderen for *examen artium* var 17 år, som ved en let erhvervet *venia ætatis* kunde nedsættes til 16 år. Det er ikke forbavsende, at disciplinen kunde være mangelfuld, hvad Madvig ogsaa selv klager over⁵.

Det virker dog ejendommeligt, at Konsistorium i en højst seriøs plakat af 2.10.1835 må skride ind overfor optøjer, som kendes fra Holbergs »Ellevte Juni« (II, 1), hvor studenterne råber rus efter Studenstrup:

Rector et Senatus
Universitatis Hafniensis
Civibus academicis.

Cum ad Nos delatum sit, fuisse nuper e civibus hujus Universitatis nonnullos qui, dignitatis nominis academici parum memores, neglecta humanitate quæ vel maxime literarum cultores decet, tirones civitatis academicæ nanciscendæ causa huc advectos, inurbanis vocibus et rusticis clamoribus excipere non dubitaverint, Nos, cum ejusmodi licentiam magnopere improbemus eamque ab hac Universitate exsulare cupiamus, quamquam certi, talia immodestiæ et rusticitatis exempla non nisi ad paucos pertinere, nec facile probiores in imitationem sui esse tractura, officii nostri esse duximus, Vos per hasce literas universe et serio monere,

ut omni in tirones vocum injuria, utpote non minus ab ævi nostri moribus quam a vera honestate aliena, plane abstinenceatis.

Hafniæ d. 2do Octob. MDCCCXXXV⁶.

Latinen er så elegant og prydet med så mange bisætninger, at man uvilkårlig tænker på Madvig, der efterhånden som professor i latin blev bebyrdet med udfærdigelse af alle Universitetets latinske skrivelser. Hans medvirkning ved *examen artium* kan have givet ham anledning til at skride ind. Men det er ikke sikkert, at han, der ikke sad i Konsistorium, i 1835 har været den eneste, der mestrede en sådan latinsk periode.

Når *examen artium* var bestået, læstes til Anden Examen. Om foråret toges eksamen (»lille Philologicum«) i latin, græsk, hebraisk (eller naturhistorie)⁷, historie, matematik; om efteråret eksamen i filosofi (2 karakterer), fysik og astronomi.

Madvig har således læst over latin for samtlige studenter og eksamineret dem. Det kan jo kun have været en videregående skoleundervisning, og at studenterne ikke altid tog forberedelsen alvorligt, siger prof. F. C. Petersen 29.10.1831 (Fak. ark.):

Enhver som staaer i et nærmere Forhold til de yngre Studerende og navnlig de Docenter der forberede disse til anden Examen, maa have lagt Mærke til, at den falske Mening, at anden Examen, og navnlig [lille] Philologicum er saa let, at man kan udsætte Forberedelsen dertil indtil den sidste Tid før Examen, i en Række af Aar har gjort sig mere og mere gjældende.

Madvig var klar over, at hele skoleordningen og Anden Examen trængte til en indgribende reform og udviklede dette i Månedsskrift for Litteratur, hvorom jeg henviser til dr. Krarups referat⁸.

Undervisningen til Anden Examen blev honoreret af tilhørerne, men professorerne kunde fritage dem derfor. Ifølge Universitetsårbogen⁹ skal indtægten gennemsnitlig have været over 320 rbd., mens en tilnærmelsesvis lige så stor sum blev eftergivet. Der klagedes over, at honoraret en tid først blev betalt til professoren lige før eksamen; hele forholdet var pinagtigt. Det påhvilede professorerne at holde en forelæsningsrække uden vederlag, men det viser sig, at honorarindtægten for andre forelæsninger end netop disse var ubetydelig. Med Anden Examens ophør forsvandt praktisk talt forelæsningshonorarerne.

Som ung universitetslærer holdt Madvig i 1827—28¹⁰ latinske disputereøvelser for en interesseret kreds, f. eks. Orla Lehmann og H. L. Martensen. Man træffer hyppigt Madvig nævnt i memoirer som eksaminator ved

examen artium (senere som undervisningsinspektør ved studentereksamen) eller ved Anden Examen. Hans personlighed har været omfattet med respekt¹¹.

Af Madvigs elever har kun to, J. L. Ussing (student 1836) og K. G. Brøndsted (student 1869) efterladt sig memoirer. Ussings karakteristik af Madvigs undervisning er meget knap, men naturligvis meget anerkendende¹²; karakteristisk er, at selv han finder det »lidt svært« at følge Madvigs forelæsninger, der indtil omkring 1840 holdtes på latin¹³. Det Kgl. Bibliotek besidder en række kollegiehæfter fra hans forelæsninger, fra den ældste tid på latin ved J. L. Ussing, fra senere år særlig ved M. Cl. Gertz og C. Jørgensen.

MADVIG OG DET LATINSKE SPROG PÅ UNIVERSITETET

Går vi tilbage til Holbergs tid, er det tydeligt, at han beherskede latin lige så godt som dansk, mens Hans Gram synes at skrive lettest på latin. Efter deres tid skrives der praktisk talt ikke skønlitteratur i Danmark på latin, man læser dansk og moderne sprog, i slutningen af 18. århundrede især tysk, men også fransk og noget engelsk. Fra Guldbergs tid var modersmålet indført i de danske og norske skoler, selv om latin stadig var hovedsagen. Det var en almindelig europæisk kulturstrømning i begyndelsen af det 19. århundrede at holde sig til modersmålet, i anden række til de moderne sprog, og denne bevægelse nåede både Universitetet og de lærde skoler.

Friedrich Paulsen¹⁴ citerer en udtalelse af F. A. Wolf 1811:

... Lateinreden auch? das können ja auf den berühmtesten Universität nicht drei Gelehrte, oft nicht der *Professor Eloquentiae*, von Lehrern an Schulen kaum sechs unter hundert.

og en udtalelse af Köchlys elev Hug, der betegner denne sammen med Gottfried Hermann og Ritschl som de sidste latinister¹⁵:

Wie unbeholfen der mündliche lateinische Ausdruck sonst grosser Philologen zu gleicher Zeit schon war, das werden die bezeugen, die etwa noch an dem philologischen Seminar bei dem trefflichen Welcker teilnahmen oder auch bei Boeckh, dem nach authentischen Berichten auch Ausdrücke wie: *hoc non multum vult dicere* entfielen.

For Kristiania universitets vedkommende foreligger den kendsgerning, at affattelsen af universitetsprogrammerne på latin 1824 overgik til professoren i latin som den eneste kompetente¹⁶.

Her påhvilede det Madvig — mod et honorar af 100 rdl. årlig — indtil 1837 at skrive samtlige universitetsprogrammer på latin (samlede i hans *Opuscula academica*). Ligeledes påhvilede det ham at bedømme det latinske sprog i samtlige disputatser. Han forlanger absolut ikke det umulige. Her er et typisk votum af ham af 24.12.1832 (Fak. ark.):

Uagtet jeg troer, at endeel moderne Udtryk og Vendinger i Hr. Zeuthens Afhandling, uden at Betegnelsen blev mindre bestemt og tydelig, kunde bringes nærmere til den ægte latinske Form, vil der dog blive saameget tilbage, hvor dette ikke er muligt, at det er vanskeligt i denne Henseende at opstille en Fordring, som Forfatteren kan efterkomme, eller at blive enig om Grændsen, saameget mere, som unægteligen Et og Andet, der i og for sig let kunde forandres og maaske vinde ikke blot i *latinsk* Udtryk ved Forandringen, kan staae i saadant Forhold til den øvrige Begrebsbetegnelse, være saaledes sammenknyttet dermed, at Forfatteren kun nødigen kan give sig derpaa . . . . .

Ængstlig Omhu for antikt Latin er jo forresten her aldeles ikke paa sin Plads.

Man kan her tænke på J. L. Heibergs bemærkning i Flyvende Post 1834:

. . . der er dog vel Ingen, som tvivler paa, at med Undtagelse af yderst faa Philologer af Profession, skrive de Tydske tysk Latin, de Franske fransk Latin, de Danske dansk Latin, o. s. v., hvorfor ogsaa vor Tids berømteste Philolog, F. A. Wolf, sagde, at han ikke var stærk nok i det Plattyske, til at forstaae Heynes Latin.¹⁷

På foranledning af Konsistorium afgiver Madvig og H. C. Ørsted 25.6. 1832 en udførlig betænkning om latinens afskaffelse på de forskellige områder:

Undertegnede, der i et Møde af det philosophiske Facultet bleve udvalgte til i Forening at overveie, hvilke Bestemmelser der kunde være at fastsætte for Brugen af Modersmaalet eller det latinske Sprog ved Examina og Disputatser, for saa vidt dette Facultet angaaer, og derom at gjøre Forslag, have forenet sig om nogle Punkter, der syntes at indbefatte hvad Videnskabernes Tarv i denne Henseende krævede ved Indretninger af den Art, som de, der ved vort Universitet forresten bestaae. De ere ved at fastsætte disse Punkter gaaede ud fra den Mening, at Brugen af et dødt

Sprog i Skrift og Tale i og for sig ikke kunde være at bibeholde, da den ikke bidrog til Gjenstandenes lettere, grundigere, til Forstaaelse og Deeltagelse mere vækkende Behandling. De have dernæst taget i Betragtning, at nogle Videnskaber have udviklet sig saaledes, at deres Stof ikke længere kan behandles paa Latin uden ved en høist utilstrækkelig og Gjenstanden lidet baadende Tillempning og derfor heller ikke i Nutidens videnskabelige Litteratur pleier at behandles paa Latin uden i et Tilfælde, hvor Universitetets Love nøde dertil. De have troet, at, hvorvel Kundskab i det latinske Sprog og Færdighed i at benytte det til at forstaae den ældre og inden visse Grændser den nyere Culturs og Videnskabeligheds Mindesmærker hører med til den lærde Dannelse, er det dog urigtigt at fordre just for denne Side af den lærde Dannelse en bestandig gjenkommende Prøve af den akademiske Lærer, mere end for andre, og især en Prøve, der skal aflægges idet han som Examinator eller Disputator har at rette sin Opmærksomhed fortrinligen paa andre Gjenstande, hvorved det af sig selv er klart, at dette sidste Krav er endnu ubilligere imod Examinanden og den for en akademisk Grad disputerende Lærde. De have endeligen meent, at det er uretfærdigt, fordi Kundskab i Latin kun kræves af Universitetslæreren og den akademiske Grader søgende Lærde, at forlange af dem enten Færdighed i at *tale* Latin vel eller den Resignation at tale maadeligen og maaske til Skade for Gjenstanden, og det uden Hensyn til hvorvidt deres Hovedstudium fører dem ad en Vei, hvor Færdighed i at skrive og tale Latin let bevares og næres, eller ikke. Disse Grunde for Forandringer i den nu bestaaende Indretning synes ikke at opveies af den tvivlsomme Fordeel, at Brugen af det fremmede Sprog især ved Disputater skulde forebygge Usømmeligheder, der, hvis de ere at befrygte, maae kunne hindres ved andre Midler.

Ifølge disse Overveielser foreslaaer Comitéen derfor:

1. Ved anden Examen bør Latin ikke fordres talt undtagen hvad den egentlige Interpretation af græske og hebraiske Forfattersteder angaaer, forsaavidt Docenten der finder Anvendelsen af det latinske Sprog meest passende.

2. Ved Embedsexamen for Lærere ved de lærde Skoler bør Candidaten, der har gjort et specielt Studium af de gamle Sprog, udarbejde de trede Interpretationsspecimina i Latin, Græsk og Hebraisk paa Latin, de tvende andre philologiske Specimina kunne efter Gjenstandens Beskaffenhed forlanges paa Latin eller paa Dansk. Mundtligen bør i de gamle Forfattere og de egentlige Antiquiteter examineres paa Latin, i de øvrige philologiske og de ikke philologiske Fag paa Dansk. Om Examinationen

i Theologie indhentes det theologiske Facultets Betænkning, ligesom Professoren i de orientalske Sprog bliver at høre om Examinationen i Hebraisk, ogsaa hvad Bestemmelsen om det skriftlige Specimen angaaer.

3. Magisterconferentsen holdes paa Dansk undtagen for den der angiver de gamle Sprog eller eet af disse som Hovedfag, da i dette Tilfælde forholdes som ved store Philologicum. Ogsaa den, der angiver Historie som Hovedfag, bør udarbejde et Specimen paa Latin.

4. De akademiske Disputationer holdes paa Dansk undtagen hvor Afhandlingen hører til den classiske Philologies Fag; i dette Tilfælde bør Afhandlingen være latinsk, i alle øvrige Tilfælde bør Afhandlingen skrives paa Latin eller Dansk efter Forfatterens Valg.

(Fak. ark., skrevet med Madvigs hånd).

Mærkeligt er det, at hensynet til dansk videnskabs udbredelse i udlandet slet ikke nævnes vedrørende sproget i de trykte disputater.

Når forelæsningerne ikke er nævnt, kommer det af, at der ingen påbud var om, at de skulde være på latin. Oehlenschläger har sikkert altid læst på dansk og andre af samme grund. Da Oehlenschläger i 1820 skulde holde rektortale, stred det mod hans æresfølelse at følge »en magelig Udvei, ikke uden Exempel, at lade Andre gjøre det«. Han tog et par år en lærer i latin og fik læreren til at gennemse manuskriptet; han nævner seks senere latinske taler, »af hvilke jeg dog fik en god Ven til at oversætte de to for mig, . . . da man forsikkrede mig, at jeg ikke var den Eneste, som gjorde mig Tingen lettere paa denne Maade«¹⁸.

Det gik ikke så hurtigt med latinens afskaffelse, som Madvig og Ørsted foreslog, men der er ingen grund til her at nævne, hvad der ikke vedrører Madvig¹⁹.

I 1835 gaves den første dispensation til at skrive disputats på dansk til Martin Hammerich »Om Ragnaroksmýthen og dens Betydning i den oldnordiske Religion« med næsten hele fakultetets anbefaling. Samme år skrev geologen Forchhammer det første danske universitetsprogram.

Fra 1837 holdtes universitetsfesten på kongens fødselsdag på dansk, mens reformationsfesten beholdt latin til 1853, da Madvig holdt den sidste latinske rektortale på Københavns Universitet. Denne tale er udgivet af O. Siesbye²⁰. Det er sikkert gået tilhørerne, som det gik Ussing ved de latinske forelæsninger, den har været meget svær at følge, men indholdet er nok værd at lægge mærke til.

Talen drejer sig om latin, der allerede er fordrevet fra Universitetets høresale, bortset fra enkelte filologiske kursus, således at

in his . . . festis coetibus exiguae quaedam et misellae reliquiae supersint, et dicentibus plerumque et audientibus molestæ²¹.

Da talen faktisk er latinens ligbegængelse, vil han tale med retfærdighed og billighed om den afdøde. Han slår fast, at forandringen er sket *recte et necessario*. Det døde sprog svarer ikke til nutidens tanker, kategorier og begreber, og modersmålet er tilstrækkelig udviklet dertil. Når nogen befrygter, at også i latinskolerne færdigheden i at læse latin skal svinde hen, er der nok den fare, men vi bør uden falske argumenter godtgøre nødvendigheden af at bevare den der. Madvig anser studiet i skolen af græsk og latinsk litteratur for nødvendigt for det akademiske studium, fordi den indeholder al begyndelse af den historiske viden, den bringer mulighed for at søge alle menneskelige kunster og institutioner fra deres første begyndelse og sammenligne dem med nutidens liv og videnskab.

Reformatorerne var nødt til ved universiteterne at bevare latinen; det tyske sprog var ikke uddannet til at afløse den. Madvig beklager udviklingen i de protestantiske lande, der førte til et overherredømme på universiteterne af orthodox theologi, mens alle andre fag lå brak; de mange krige ruinerede folkene, og fyrsterne holdt folkene strengt under censur. Han er ikke blind for de fejl, der klæbede ved latinens dominansen i fortid som i nutid, fejl, som så meget mere kan fremkalde hans harme, fordi det vækker uvilje mod hans fag.

Men een ting til forsvar: hvis de lutherske universiteter havde haft tysk sprog, vilde det danske sprog næppe have overlevet det; de danske skoler og Universitetet havde i så fald fået tysk sprog. Han minder om, at i Christian IV's skole i Sorø næsten alle lærerne var tyske.

Til sidst minder Madvig om videnskabens fællesskab, som hidtil har fundet sit udtryk i latinen. Det må absolut dyrkes; ellers lider både fædrelandet og videnskaben skade.

Det lå udenfor Madvigs plan og vedrører nok så meget skolen som Universitetet, at berøre spørgsmålet, om der ikke er en tabskonto ved latinens afskaffelse og i det hele den gamle litteraturs reduktion.

Madvig så på den antike litteratur som filolog, ikke som humanist. I supplementet til hans livserindringer, 1917²², står:

Forunderlig er den Göthe-Schillerske Forgudelse af den græske Oldtid med fuldstændig Forglemmelse af Slaveriet, af Kvindernes Stilling, af Sædelighedsforholdene og de grusomme og raae Partikampe.

og også ellers afviser han en betragtning af oldtidens kultur som forbilledlig²³.

Han har sikkert her repræsenteret et brud med en fra Renæssancen nedarvet humanistisk skoletradition, repræsenteret f. eks. af hans samtidige E. F. Bojesen (rektor i Sorø og senere i Roskilde). Et anonymt angreb på den lærde skole i en provinsavis fra 1873²⁴ peger herpå, dog med overdrivelse, idet Madvig jo aldrig ønskede sin latinske sproglære indterpet, som den faktisk blev det:

I sin Tid, da der endnu vare Rektorer som E. Bojesen eller C. Paludan-Müller, der ikke vare Storfiloger, eller ældre Mænd, uddannede før den madvigske Tid, som Olsen, Henrichsen eller B. Borgen, kunde der ved de enkelte Skoler fraoven af sættes en Modvægt imod den moderne Tørhed og Schematisme.

Det er karakteristisk for Madvig, at der aldrig hos ham forekommer et klassikercitat. For andre kan det være svært at undgå at citere de tekster, som har spillet så stor en rolle i deres liv.

I 1841 udsattes prisopgaverne både på dansk og latin (hidtil kun latin), fra 1866 kun på dansk. Besvarelserne af opgaverne i klassisk filologi skulde lige til 1900 skrives på latin, for alle andre var denne pligt forlængst bortfaldet.

Med hensyn til disputatserne var der i 1849 givet ministeriet bemyndigelse til at dispensere fra kravet om latin ved disputatser, hvortil der tidligere krævedes kgl. resolution. I 1866 blev det bestemt, at disputatserne skulde holdes på dansk, og at der krævedes tilladelse til at bruge latin.

Som et unicum opnåede adjunkt J. P. Bang i juni 1867 denne tilladelse. Den kuriøse handling fandt sted 7.6.1867 (De autore Iphigeniæ Aulidensis); kun Madvig og Ussing opponerede. En tilhører²⁵ har meddelt forfatteren sit indtryk: »skibene sejlede ud i magsvejr for fulde sejl, men der kom hård søgang, når indvendingerne skulde besvares«.

Endelig faldt latinens sidste skanse, den philologisk-historiske embeds-eksamen. Det udførlige andragende derom af maj 1873 er affattet af Madvig og Ussing, og tiltrådt af censorerne rektor P. Petersen, Odense, og professor S. B. Thrige²⁶. Det gør omhyggeligt rede for den vanskelighed, eksaminanden sættes i, når han har fået sin væsentligste undervisning på dansk, og når ikke blot håndbøgerne og lærebøgerne i stigende grad skrives på moderne sprog, »men ogsaa en stor Mængde Kommentarer over Forfattere i begge de gamle Sprog affattes (maaske ud over det nødvendige og ønskelige)« i nyere sprog, navnlig på tysk, og han så ved eksamen skal transponere alt dette i antik form. Eksaminen vil blive en sikrere prøve på kandidaternes kundskaber, når den foregår på dansk,

men den latinske stil bør beholdes som prøve i latinsk sprogfærdighed og en mundtlig prøve i latin på ca. et kvarter til at lade kandidaten udtrykke sig på latin om almindelig bekendte genstande. Indstillingen blev tiltrådt af fakultet og Konsistorium og fastslået ved bekendtgørelse af 9.8.1873.

Når man læser Madvigs rektortale 1853, får man let indtryk af, at latinen er faldet for en væsentlig enstemmig offentlig mening omtrent af samme art som den, der førte til Almenskoleloven af 1903, og som endnu huskes af en ældre generation.

Det er da værd at læse i Ussings erindringer²⁷ om det latinske disputereselskab *Lyceum*, der oprettedes 1813 og bestod i 40 år, og som han åbenbart har været meget glad ved. En udførligere beretning har den noget yngre Johs. Forchhammer²⁸ givet, hvoraf vi ser, at også Madvig 1825—26 har været medlem og en sen aften i sin ministertid dukker op ved en fest. Kredsen har åbenbart ligget bedre for Ussing, hvis »Rejser i Syden« (1847) viser ham som en stærkt humanistisk præget mand.

Hvorfor de unge, der 10.10.1854 stiftede »Det filologisk-historiske Samfund«, har fundet anledning til i lovene udtrykkelig at påbyde, at foredragene skal holdes på dansk, vides ikke. Men det er i hvert fald et udtryk for de unges indstilling. At det skulde sigte til skandinaviske eller andre moderne sprog er udelukket, sligt forekom ikke i 1854.

MADVIG OG UNIVERSITETSBIBLIOTEKET

Da Rasmus Rask var død i 1832, søgte og fik Madvig hans stilling som bibliotekar (dvs. overbibliotekar) ved Universitetsbiblioteket. Hans motiv er utvivlsomt trangen til at forbedre sin dårlige økonomi, hvorom professor Bagge har givet meddelelser²⁹. Bibliotekaren var underordnet en bibliotekskommission af fire *consistoriales*, en for hvert fakultet.

Biblioteket havde dengang lokale på Trinitatis Kirkes loft med adgang gennem Rundetårn³⁰. Madvig har i Universitetsårbogen for 1842 skrevet nogle meget instruktive »Efterretninger om Universitetsbiblioteket«. Han skildrer bibliotekets tilblivelse og dets bogbestand og peger navnlig på de foreliggende problemer, et nyt lokale, hvorpå kommissionen på Madvigs foranledning allerede havde henledt Konsistoriums opmærksomhed, og en begrænsning af pligtafleveringen, et problem, der først blev løst af bibliotekskommissionen i 1926, og et samarbejde mellem de store biblioteker ved anskaffelsen af større og kostbare værker.

Man erfarer, at Madvig, der sad i udlånet, når der var travlt, selv måtte deltage i udlånet. Fra 1778 havde et værelse med ovn været både udlåns- og læseværelse, men i 1837 var der indrettet et særligt læseværelse. Ikke uden stolthed meddeler han:

Bibliothekets Beliggenhed, dets Forhold til Universitetet, lettere Former (især ved Udlaanet, der virker tilbage paa Læseværelset), især den Hurtighed, hvormed Localet gjør det muligt at tilfredsstille de Læsendes Forlangender, gjøre, at de Læsende, der kunne vente at finde det, de søge, baade paa det store kongelige Bibliothek og Universitetsbibliotheket, langt overveiende søge det sidste.

En gammel embedspligt for bibliotekaren: at holde forelæsninger til kundskab om gode bøger og deres brug, betragtede Madvig som antikvet. Han går ud fra, at Abraham Kall aldrig har holdt de forelæsninger, som han annoncerede med en stående formular i lektionskataloget³¹.

I 1843 fik biblioteket en betydelig forøgelse ved indlemmelsen af det forrige Kirurgiske Akademis og det Classenske Litteraturselskabs forenede biblioteker.

I august 1843 nedsatte Konsistorium en komité, bestående af J. F. Schouw, H. N. Clausen og Madvig samt arkitekten M. G. Bindsbøll til at udarbejde en plan for de bygninger, Universitetet på dette tidspunkt savnede. Der blev nu intet ud af planen dengang, mest på grund af, at der ikke var økonomisk mulighed derfor.

Madvig afgik som bibliotekar, da han i sommeren 1848 blev udnævnt til undervisningsinspektør.

Efter at Madvig i årene 1848—51 havde været kultusminister, blev han i februar 1852 af Konsistorium sammen med professorerne Werlauff, J. E. Larsen, N. L. Westergaard og bibliotekar P. G. Thorsen valgt ind i en komité for en ny biblioteksbygning; komitéen havde henvendt sig til Bindsbøll. I foråret 1853 forelå dennes forslag, men komitéen ønskede konkurrence og indstillede, at der bevilgedes 100 rdl. til præmier. Ministeriet gik med hertil, men bevillingen blev forkastet i Folketinget. Finansudvalget var nemlig betænkeligt ved at tilråde bevillingen, fordi det gik ud fra, at også Det Kgl. Bibliotek i en nær fremtid skulde have en ny bygning, og at det da var rimeligt, at de to biblioteker blev slået sammen. Madvig fortæller³² selv, at tanken var fremsat af Tscherning. Ministeriet (vel Hall; Madvig siger Monrad, men han var ikke minister mellem 1848 og 1859) anmodede prof. Werlauff, overbibliotekar ved Det Kgl. Bibliotek, P. G. Thorsen og Madvig om en erklæring. Madvig fortæller ikke uden lune om de to mænds frygt for at støde den almægtige Tscherning

og sit besvær med at få dem med til at afgive en erklæring til fordel for Universitetsbibliotekets opretholdelse, bl. a. motiveret med, at dette i særlig grad var et brugsbibliotek, mens Det Kgl. Bibliotek havde været det store gemmested for den videnskabelige litteratur, »hvor det Sjeldne, det Specielle, det Kostbare og Pragtfulde og ikke på hyppig Brug beregnede har fundet Plads«.

Konkurrencebevillingen blev derefter vedtaget på finansloven 1855/56. Konkurrencefristen var 1. februar 1856; komitéen var den samme som i 1852, dog at Werlauff var erstattet af J. G. Forchhammer. Det foretrukne projekt var af J. D. Herholdt og er i alt væsentligt fulgt i bygningen i Fiolstræde. Den var færdig i sommeren 1861, og Universitetsbiblioteket åbnedes efter flytningen d. 1. november samme år. Madvig har affattet teksten til den i biblioteket anbragte mindetavle om dets historie.

Endnu engang havde Konsistorium brug for Madvigs indsigt som bibliotekskyndig, nemlig da der i 1865 blev spørgsmål om indlemmelse af Det Classenske Bibliotek i Universitetsbiblioteket, idet det bemyndigede Madvig og universitetsbibliotekaren P. G. Thorsen til at føre forhandlinger med Det Classenske Fideikommis. Den truffne aftale af 20.10.1866 blev stadfæstet ved kgl. resolution af 2.3.1867³³.

Således som forholdene lå i Madvigs tid, kunde der kun udrettes lidet af det, der kostede penge. Men Herholdts bygning i Fiolstræde skylder nok Madvig mere end nogen anden sin tilblivelse.

MADVIG OG UNIVERSITETET INDTIL MINISTERTIDEN

I indledningen er anført nogle vota af Madvig i sager angående *examen artium* og latinen. Der kan her ikke være tale om at opregne hans vota i de forskellige rutinesager, som beskæftiger et fakultet, såsom legatuddeling, embedsudnævnelser, hvor Madvig har fulgt flertallet, o. l.

Derimod kan der være anledning til at fremdrage et votum af 26.7.1837 (Fak. ark.), hvor Madvig vil protestere mod en fortolkning af universitetsdirektionen.

Jeg benytter denne Anledning til at ytre min Mening om Noget, der nylig er skeet og som angaaer den philologiske Embedsexamen. Cand. Whitte, der har laudabilis til den theoretiske og praktiske Deel af philologisk Embedsexamen, er for en Uge siden omtrent *constitueret* som Adjunct ved Metropolitanskolen, ikke fordi Posten er interimistisk i og for sig — det er den Plads, som nuværende Overlærer Bjerregaard havde —

men fordi, som det synes, Directionen vil, at alle Adjuncter først skulle constitueres. Men det undrer mig meget, at det er undgaet Directionen, at dens Forholdsregel, der er paa sin Plads ved Adjuncter, der ikke have aflagt nogen Prøve for et Skoleembede, er i *høieste Grad uretfærdig* imod dem, der have bestaaet den anordnede Embedsexamen for et *høiere* Læreembede end det, hvorom Spørgsmaalet er. Naar Embedsexamina holdes, skulle de dog billigvis betyde Noget; en theologisk Candidat bliver heller ikke constitueret til Præst, men udnævnt; derimod constitueres Candidater, endog til det ringere Embede. Og herved opnaaer nu Universitetsdirectionen, hvis det Hele har nogen Hensigt, at en Rectors ofte meget lidt sigende Erklæring træder istedetfor Examensqualificationen til virkelig Ansættelse. Denne Behandlingsmaade baade nedværdiger Skolelærer-Embedsexamen saameget og forøger saameget det Ubestemte og Nedslaaende i Udsigterne for de Studerende i dette Fag, hvoraf der allerede er mere end nok, at jeg tillader mig det Ønske, at min Bemærkning om denne Gjenstand paa en eller anden Maade maa optages i den Erklæring, der ved denne Leilighed afgaaer til Universitetsdirectionen.

Selvfølgelig fik fakultetet en røffel af direktionen for henvendelsen i en sag, der lå udenfor fakultetets kompetence. Men det er altid opmuntrende at se Madvig overvinde sine naturlige betænkeligheder.

Forholdet mellem Universitetet og direktionen var åbenbart ikke hjerteligt, og i enevældens tid var det ikke betænkeligt offentligt at kritisere enevoldsmagtens repræsentation. Biskop J. P. Mynster, der indtil 1834 i en årrække havde været medlem af denne direktion, siger i sine erindringer³⁴ rent ud:

der er intet Folkefærd vanskeligere at regere, end Professorer; de ere Alle lærde Mænd og forstaae, som Følge heraf, alle Ting bedre, end alle andre Mennesker, de mene for det Meste at besidde megen Forretnings-Dygtighed, skøndt de Færreste af dem virkelig have Greb derpaa, og naar dette virkelig er Tilfældet med en eller anden juridisk Professor, bliver Denne sædvanligen snart bortkaldt til andre Bestillinger; fornemmelig kunne de ingen Myndighed taale over sig, og forbittres, naar, endog i de ubetydeligste Ting, deres Mening ikke bliver den giældende, og naar man stundom kunde komme ret vel ud af det med de Enkelte, saa danner der sig en *esprit du corps*, ifølge hvilken de ikke tør afvige fra deres Colleger.

Modsætningen kom særligt frem ved den efter direktionens indstilling trufne kgl. resolution 22.12.1837, hvis § 1 lyder:

Konsistorium ved Københavns Universitet skal herefter være aldeles fritaget for de Samme hidtil paahvilende Forretninger med Hensyn til Bestyrelsen af Universitetets Jordegods og Kapitalformue, hvilken Bestyrelse derimod skal udføres af Universitetets Kvæstor under Direktionens umiddelbare Overtilsyn, dog at Regnskaberne aarliggen bliver at fremlægge i Konsistorium³⁵.

H. N. Clausen, der var rektor fra juni 1837 til november 1838, udgav i 1839 »Historisk Fremstilling af Københavns Universitets Virksomhed i Rectoratet: fra Juni 1837 til November 1838« og gengiver s. 100—135 de forudgående forhandlinger, hvorunder Konsistoriums majoritet gik skarpt imod dette skridt.

Direktionens kontorchef Hans Peter Selmer, kendt som en mere velmenende end heldig sproghenser, indleder derefter Universitetsårbogen 1838 med en kraftig imødegåelse af Konsistoriums majoritets indstilling (S. I—XVI), hvorefter Clausen i 1839 udgav: »Fortsat Undersøgelse over Universitetets Tilstand og Virksomhed«, hvis s. 1—32 imødegår Selmer. Selmer fortsætter i Universitetets Årbog 1839; Clausen slutter med en indsendt artikel i Berlinske Tidende 6.8.1840, dateret 3.8. Universitetet har, som den særprægede institution det var, ikke fundet det betænkeligt at hævde sig overfor enevældens regeringsorgan. Også efter dens ophør kan man i årbogen 1864—71, I, s. 314—15, finde en skarp protest overfor ministeriet mod en åbenbart ganske vilkårlig eksamensdispensation givet udenom Universitetet.

I sin »Historiske Fremstilling« 1839, s. 136, kommer H. N. Clausen ind på, at Konsistorium ikke tilfredsstiller kravet om »indsigtsfuld, energisk Styrelse af Universitetets Anliggender«, ». . . naar det academiske Senat er sammensat af et Antal af Professorer, der indtræde deri efter en vis Orden, som udelukkende bestemmes efter Professorernes Anciennitet i det respective Facultet; at det frie Valgprincip, saaledes som det er fulgt ved det Berlinske Universitet, maa anses for det ene hensigtsmæssige«. Han gengiver derefter et forslag af Madvig af 10.5.1837, der påpeger, at en virkelig fuldstændighed i repræsentationen af de forskellige videnskabsfag ikke findes i Konsistorium; »eftersom alene *de Fag* blive repræsenterede, der *tilfældigviis* have de ældste Professorer; der har saaledes f. Ex. engang været tvende Professorer i Æsthetik i Consistorium, men Ingen i Philosophie, og for Tiden er der tvende Professorer i Historie, men ingen i Philologie. Ligesom nu et betydeligt Antal af Professorer ved aldeles tilfældige Omstændigheder blive udelukkede ikke alene fra de Emolumenter, som ere forbundne med Sæde i Consistorium, men

ogsaa fra fuldstændigt Bekjendtskab med Universitetets Anliggender og Indflydelse paa deres Forhandling, hvoriblandt ogsaa Stipendiens Bortgivelse, saaledes bliver det deraf lettelig Følgen, at den akademiske Deliberation ikke kommer til at optage og omfatte Alt hvad den skulde«. Madvigs forslag er at vende tilbage til den oprindelige form, hvorefter alle professorer udgør det akademiske senat, dog saaledes at de løbende forretninger overdrages til et mindre kollegium, *til dels* sammensat ved frit valg.

Af livserindringerne³⁶ udlæses tydeligt Madvigs bitterhed over endnu efter 19 års professortid (1848) at være udelukket fra Konsistorium og fra alle de stillinger, hvor man som professor kunde komme til at optræde som ordfører for Universitetet eller for sit fakultet (man huske, at kun *consistoriales* var *decanabiles*):

Jeg tilstaaer, at jeg under disse Omstændigheder ikke følte stor Tilfredsstillelse ved at indsættes i endel Komitéer, hvis Arbejder overgaves til Konsistorium, hvor man ikke kunde følge dem, for at hendø der eller senere ved Universitetsdirektionen.

Det fremgår af *Acta consistorii*, at Madvig i 1832 sammen med rektor (Jens Møller), Engelstoft, Clausen og Hohlenberg blev valgt til udvalg om indskriften på Universitetets façade. Der var majoritet for *lucem petit sublime*, minoritet for *sublimia petit*. Sagen gik til direktionens afgørelse, og denne meddelte, at kongen havde valgt *coelestem adspicit lucem*. Med indskriften på festsalens kateder har Madvig intet haft at gøre; den skyldes Konsistorium, mens et udvalg (Engelstoft, P. O. Brøndsted, Clausen) havde foreslået: *faventibus musis*.

Theologen professor Hohlenberg indgav samtidig med Madvig et forslag om, at Konsistorium skulde vælges imellem alle universitetets professorer. Konsistorium nedsatte et udvalg på 5 medlemmer, af hvilke de 4 tiltrådte Madvigs og Hohlenbergs tanker; dertil kom de ind på ønskeligheden af den senere realiserede deling af det filosofiske fakultet og foreslog, at dekanatet skulde veksle mellem alle fakultetets medlemmer.

Kun juristen Bornemann gik stærkt imod som en naturlig talsmand for *beati possidentes*: »Modenhed og Sindighed vare mere at formode som almindelige hos Consistorii Medlemmer end hos Medlemmerne af et ved Valg sammensat Senat, fordi Hine i Almindelighed ere ældre akademiske Lærere eller dog ældre Embedsmænd; . . . at dets udvortes Anseelse som et . . . af de ældre Professorer bestaaende og ved Lovgivningen umiddelbart dannet Collegium tør antages at være større, end det valgte Senat vilde erholde«. I Konsistorium fandt Bornemann, som natur-

ligt var, større tilslutning. Det fremførtes bl. a., at under lige omstændigheder alle havde samme Adgang til Konsistorium, at det kunde være betænkeligt . . . . og stødende, når Konsistorium, hvad der var sandsynligt, kom til at bestå af forholdsvis yngre professorer o. s. v. Hvad siger ikke Holberg:

Jeg staar paa min *Respect*, mit *Senium* hanhæver.

Man besluttede med stemmeflertal at henlægge sagen indtil videre; »dog vedtoges det, efter Proponentens (må være Hohlenberg) og Comité-Medlemmernes Forlangende, at bringe saavel Forslaget som Comité-Behandling til Professorernes almindelige Kundskab«³⁷.

I 1842 og 1846 blev sagen rejst igen, uden at Madvig havde anledning til at være med, og begge gange gik det som i 1837. Først i 1848 rejstes den for alvor påny, og Madvig kom til at træffe afgørelsen i sin ministertid.

Professor Bagge har I, s. 30, omtalt Madvigs optræden overfor studenterne efter Frederik VI's død. Madvigs pièce^{37a} er refereret i Universitetsårbogen for 1840 og indeholder en række rigtige og fortræffelige betragtninger om studenten, der befinder sig i et forberedelsesstadium og er afhængig af hjemmet og stipendier; hans ydre afhængighed indeholder endog en *umiddelbar* og ligefrem anvisning for ham til ikke at ville være med der, hvor han endnu ikke selv har vundet sig plads.

Madvig er ikke i tvivl om Konsistoriums ret til indskriden mod det påtænkte og af Konsistorium forbudte Studentersamfund, og han udmaler alt det forkerte, det kunde have lavet. Hans positive ønske er, at Studenterforeningen og Den Akademiske Læseforening vil slutte sig sammen, hvad der jo også skete.

Man kan alligevel ikke, når man læser hans betragtninger og hvad han skriver i sine erindringer³⁸, lade være at tænke på, at han ser rent abstrakt akademisk på studenternes stilling. Han har åbenbart ikke under sin korte ungdom og sine forcerede studier haft mulighed for at være ungdommelig. Det kunde ikke tænkes, at han som biskop Mynster havde fået en bøde for at pibe i Det Kgl. Teater eller at have sværmet for sin tids politiske ideer, som Mynster for revolutionen i 1789³⁹.

Men Madvig vilde ikke lade sig bruge. Enevoldsmagten så ikke gerne, at studentertoget til Stockholm og Uppsala 1843 kom i stand, og opfordrede først H. N. Clausen og, da han sagde nej, Madvig til at tage med, med samme resultat⁴⁰. Regeringen måtte lade sig nøje med efter turen at sætte Carl Ploug under tiltale, og modtage M. Goldschmidt til afsoning af idømt fængselsstraf for artikler i »Corsaren«.

Et votum af Madvig er så karakteristisk, at det må medtages her, selv om alle sagens akter er offentliggjort⁴¹, nemlig om antagelsen af Søren Kierkegaards disputats: »Om Begrebet Ironie med stadigt Hensyn til Socrates«; der søgtes samtidig tilladelse til, at disputatsen antoges på dansk. Madvigs votum af 20.6.1841 lyder således:

I Analogie med et Par foregaaende Tilfælde stemmer jeg for, at Facultetet anbefaler Ansøgningen om, at Forfatterens Afhandling modtages paa Dansk. Hvad Afhandlingen selv angaaer, af hvilken jeg kjender et stort Partie tidligere, da bærer den et saadant Præg af aandeligt Liv og frisk Tankebevægelse og af fleresidige Studier baade af græsk Literatur og af nyere Philosophie og Æsthetik, at den forekommer mig fuldkommen at qualificere Forf. til Magistergraden; men paa den anden Side laborerer den ikke blot i Compositionen af en vis bred og magelig Løshed, men i selve Begrebsudviklingen af Mangel paa videnskabelig Orden, Form og concentreret Fasted, der ikke mindst viser sig i Anordningen og Forberedelsen af Afhandlingens to Hovedbestanddele. Fremstillingen lider af en selvbehagelig Jagen efter det Piquante og Vittige, der ikke saa sjelden slaaer over i det reentud Plat-Smagløse. (En lille Prøve kan den af Decanus med Blyant mærkede Anmærkning i 5te H. S. 17 fra Enden give og en ditto kan sees 6 H. S. 10, hvor Skjæbnen har villet, at Forf. giver denne Skildring af et stagnerende »Stilleben« fra en Tid, der af den franske Revolution allerede var rystet ret vel ud af de gamle Folder). At de værste af disse Udvexter borttages, kunde man være fristet til at gjøre til *Betingelse* for Antagelsen, naar ikke Forhandlingen herom var besværlig og kjedsommelig. At yttre et *Ønske* herom vil efter Forfatterens Individualitet og Forkjærlighed for disse Ingredientser være forgjæves, naar ikke i det Ringeste Decanus seer Afhandlingen efterat den er beskaaret lidt i denne Henseende.

Også de tre andre bedømmere i fakultetet, F. C. Sibbern, F. C. Petersen og P. O. Brøndsted udtrykker, samtidig med at votere for antagelsen og tilladelsen, deres mishag med formen. Martensen, der, på foranledning af Universitetets rektor H. C. Ørsted, også fik disputatsen til udtalelse, anbefaler blot antagelsen, men det er hidtil overset, at Martensen⁴² fortæller:

Han kom engang til mig i mit Hjem og ønskede at forelæse mig Noget af hans Afhandling om Begrebet Ironie . . . . Jeg lod ham læse, men udtalede kun en temmelig kjølig Anerkjendelse, hvortil vist nok meget bidrog, at hans Sprog og Stil med den utaaelige Bredde og de mange

trættende Gjentagelser, de uendelig lange Perioder og de søgte og maniere-rede Udtryk var mig ubehagelig, som det vedvarende har forstyrret mig i Læsningen af hans Værker.

Således må man også tænke sig, at Madvig er blevet bekendt med »et stort Partie« tidligere. Med kendskab til hans sandhedskærlighed, som måske lejlighedsvis har været lidt vidt drevet, er der ikke tvivl om, at han har sagt Kierkegaard sin mening om de gode og uheldige sider ved hans bog; for Martensens vedkommende får man af hans nylig udgivne breve til domprovst Gude⁴³ et indtryk af en forbavsende lethed i at finde udtryk for mishag; man mindes Ciceros tragikercitat i talen for Sextus Roscius:

Quis ibi non est vulneratus ferro Phrygio?^{43a}

Han har næppe heller lagt skjul på sin mening.

At også andre kunde se de uheldige sider ved bogen, fremgår af en persiflage i »Corsaren«, der ifølge Goldschmidts erindringer var indsendt til bladet:⁴⁴

At vi vare tilstede ved Hr. Kierkegaards Ironi-Disputats (baade Disputats over Ironi og, ligesom alle andre Universitets-Disputatser, Ironi over Universitetet), og hvilken Nydelse vi havde ved vor Nærværelse, have vi allerede i et foregaaende Nr. kortelig søgt at antyde. Efter nu at have gjennemlæst selve Afhandlingen, ville vi forsøge at lette vort Hjerte for den næsten overstrømmende Taknemlighed, som derved er paakommen os, ved en Tak-Adresse til Hr. Kierkegaard, i hvilken vi, for endydermere at hædre ham, bibeholde hans egne Vendinger og Talemaader, og saaledes virke til Priis og Berømmelse baade for ham og for os selv. — Altsaa:

Tak, elskede Kierkegaard, for Din Ironi! — Du er ikke fremtraadt *ad modum* Peder Erik Madsen med hvide Handsker paa (Pag. 264), nei! Du har overgaaet vore dristigste Forventninger. Thi medens Mængdens Undersøgelser ende og begynde i et stagneret Gadekjær (P. 12), medens den forkierkegaardske Verdens lærde Grædekoner (P. 175) famlede som Blindebukke efter Ideen (P. 47) og de taarerige Menneskevenner opfyldte Aarhundreder med deres Tuden og Sukken (175), medens de efter Xenophons Mellemhverandre (P. 189), hvis Udviklinger ere ganske i samme Smag som vort »Folkeblads« Grundigheder eller en naturbeundrende Seminarists himmelske Degneskrig (P. 15) — fremstillede Socrates som en godmodig, snaksom, snurrig Patron, der mener det saa inderlig godt med hele Verden, naar den blot vil høre paa hans Slaabrokspassiar — en skikkelig Spidsborger (P. 11), der bevæger sig i Empiriens neddenoms

slette Uendelighed (P. 19), en geskjæftig Probenreuter fra en Maadelighedspropaganda (P. 132) — saa har Du, o Kierkegaard, lig Plato, anbragt en uhyre Løftestang og vippet Socrates tilveirs i et ret muntert Himmelspræt, at vi skulde see, hvor pudseerlig han tager sig ud i et saadant Hurlumhei (P. 58); Du har ladet os see det guddommelige Islæt midt under Pakæslernes Skryden (P. 13), at vor omføitende Betragtning ei længere skal strippe ind i Mangelkanten (P. 17). Og Du har ikke ladet os blive fastende Vidner til, hvorledes Du storkeagtig fordybede Dig i den langhalsede Flaske (P. 147); men Du har viist os, hvorledes Protagoras og Socrates veie Salt mod hinanden (P. 57).

For Alt dette, o Kierkegaard med Fornavnet Søren! modtage Du vor Tak.

Goldschmidt tilføjer dog følgende:

Naar vi nu herefter indrømme, at Hr. Kierkegaards Afhandling uagtet dette forbausende Sprog er interessant for dem, som have Taalmodighed til at gennemlæse den, saa bevise vi formeentlig ved denne Tilstaaelse — vel at mærke, naar den er sat i Forbindelse med Ovenstaaende, Hr. K. al den Retfærdighed, der bør vederfares ham.

Madvig, der i en årrække havde ført tilsyn med lektionskatalogets udgivelse, opnåede i oktober 1847 en lille medhjælpsbevilling til korrekturlæsning m. m. Det udkom dengang både på dansk og latin, og på Madvigs foranledning forandredes »*Index lectionum*« til »*Index scholarum*«.

I Oktober 1847 opnåede han at få sin elev J. L. Ussing ansat som lektor i græsk og latinsk filologi og arkæologi.

I et tillæg til sine livserindringer⁴⁵ har Madvig nævnt, at han i foråret 1848 har vist overbærenhed overfor kielske studenter, der fra fangeskibet »Dronning Marie« henvendte sig til ham. Mærkeligt nok er denne episode også omtalt fra tysk side, idet en af de pågældende, Keck⁴⁶, i et skrift 1873 — 25 år efter — har omtalt episoden. Det var to studenter, der ønskede at låne bøger fra Universitetsbiblioteket, og den ene af dem, forfatteren, opsøgte Madvig på Universitetsbiblioteket og fik en, naturligvis ikke hjertelig, men korrekt modtagelse. Mærkeligt er det, at hver måtte tale sit sprog, idet kieleren ikke kunde tale dansk, ej heller tale latin, mens Madvig efter hans sigende ikke kunde tale tysk. Har det mon drejet sig om Madvigs bornholmske tonefald, eller har det været den sædvanlige slette skoleudtale? Madvig må jo både på sine rejser og i Rigsrådet have talt forståeligt tysk.

MADVIG SOM MINISTER OG UNIVERSITETET

Den vigtigste sag fra Universitetet, der blev afgjort af Madvig som minister, var den ved kgl. resolution af 1.9.1850 truffede afgørelse om Universitetets ledelse.

Som ovenfor fremhævet, havde der både i 1837, 1842 og 1846 været fremsat forslag til reform af Konsistoriums sammensætning, men det var hidtil lykkedes flertallet at hindre enhver reform. De omfattende forhandlinger er gengivet i Universitetsårbogen⁴⁷ og i et lille skrift af Kristian Erslev: »Den akademiske Lærerforsamling« (1900), hvortil der må henvises; her kan kun gengives, hvad der kom til at berøre Madvig.

De 11 *professores extraordinarii* i det filosofiske fakultet lagde for med et andragende af 18.1.1848, som også Madvig har underskrevet, krævende lige adgang til deltagelse og indflydelse i Universitetets rådslagninger om og bestyrelse af dets anliggender.

Den derved fremkommende forsamling vilde være for talrig til at varetage alle anliggender, og derfor burde de almindelige sager henlægges under en hertil af samtlige lærere valgt mindre talrig komité. Ligesom i det anførte sted af Madvigs livserindringer⁴⁸ påpeges, at det ikke var tilstrækkeligt at vælge *professores extraordinarii* ind i udvalg, når de ikke kunde følge sagerne videre gang.

Under 29. februar sluttede det medicinske fakultets *professores extraordinarii* sig til hovedpunkterne i dette forslag.

8.3.1848 samledes Konsistorium; 14 af 17 medlemmer var til stede. Første afstemningspunkt var:

Om Konsistoriums nuværende Organisation skal ophæves og i Stedet derfor træde *corpus professorum* med en deraf valgt Forretningskomité.

Dette forkastedes med 7 st. imod 7 (rektor var imod). Derimod vedtoges enstemmigt:

1. om Plenarmøder for Sager af almindelig videnskabelig Interesse med Afgørelsesret indenfor Universitetets Omraade;
2. om Konsistorium skal bestaae af et overvejende Antal Medlemmer (f. Ex. 12) efter Anciennitet og nogle valgte Medlemmer (f. Ex. 5);
3. om Rektor vælges.

Et udvalg af Konsistorium, der skulde udarbejde forslaget, havde ikke afgivet betænkning, da Kultusministeriet (Monrad) 2.10.1848 skrev til Konsistorium, at for at give Konsistorium en mere hensigtsmæssig og tids-

svarende sammensætning forekom det ministeriet rigtigst, at alle professorer og lektorer vælger ethvert medlem af Konsistorium, men således at der dog er et lovbestemt forhold, efter hvilket pladserne i Konsistorium skal fordeles mellem fakulteterne. Ministeriet opfordrede Konsistorium til at forelægge dette forslag for en plenarforsamling af samtlige universitetslærere.

Selv om Konsistoriums udvalg afgav betænkning d. 19.12.1848, trak sagen ud, og ministeriet, hvor Madvig havde afløst Monrad, måtte både i marts og i maj 1849 bringe sagen i erindring. Endelig 1.10.1849 blev den forelagt plenarforsamlingen, hvor sagen overgaves til et udvalg. 12.11. s. år tog plenarforsamlingen stilling til sagen, hvor stemmerne stod: 16 for et forslag om frit valg af alle til det mindre råd, 15 for Konsistoriums forslag. 30.1.1850 gik sagen til ministeriet, hvor »den hos Madvig som gammel Universitetsmand fandt den alleromhyggeligste Overvejelse« (Erslev). Udkastet til forestillingen til kongen er ifølge Erslev helt igennem rettet egenhændigt af Madvig og for mange deles vedkommende helt omskrevet af ham.

Mens der jo ingen divergens var om oprettelsen af en plenarforsamling af Universitetets lærere, som Madvig gav navnet »Den akademiske Lærerforsamling«, har Madvig i stridsspørgsmålet, Konsistoriums sammensætning, givet Konsistoriums forslag sin tilslutning.

Ministeriet, sagde Madvig, overså vel ikke betydningen af, hvad der talte for den anden ordning, navnlig den større konsekvens og udsigten til i det mindre råd at samle udelukkende mænd, der i større eller mindre grad nyder anseelse hos deres kolleger for indsigt og forretningsdygtighed; men det måtte dog anse det for meget betænkeligt uden såre tvingende grunde ganske at forlade det nedarvede og bestående, når meningene ved Universitetet var så delte, og der henvistes yderligere til, at der jo nu udenfor Konsistorium »er aabnet en regelmæssig Adgang til Ytring og Fremtræden for en mulig mere reformatørisk Bevægelighed og tillige givet denne Lejlighed til ved Valg at sætte de dygtigste yngre Kræfter i et ikke ganske ringe Antal ind i det akademiske Råd«.

Den kgl. resolution af 1.9.1850 bestemmer særlig følgende:

1. Lærerne i de matematiske Videnskaber og Naturvidenskaberne danner et særligt Fakultet.
2. Oprettelsen af den akademiske Lærerforsamling.
3. Konsistorium, hvis Stilling og Forretningskreds bliver den samme som hidtil, skal bestaa af 16 Medlemmer, af hvilke 11 (2 af hvert fakultet, af det filosofiske dog 3) indtræder efter Anciennitet i Fakultetet, de 5 øvrige efter Valg.

4. Forskellen mellem *professores ordinarii* og *extraordinarii* bortfalder.
5. Rektor vælges af Lærerforsamlingen mellem *consistoriales*.
6. Dekaner vælges af hvert Fakultet paa eet Aar.

Som den første blev Madvig valgt til Konsistorium 8.1.1852; anciennitetsplads fik han 20.10.1859 (efter 30 års professorat!). Han blev valgt til rektor 1855—56, 1856—57, 1863—64, 1866—67, 1870—71, 1878—79. I 1856 fik han huslejeportion, fra oktober flyttedag 1872 bolig i professorgården i Kannikestræde, hvor han efter sin afgang boede som lejer hos efterfølgeren i boligen.

Erslev er ikke forbavset over Madvigs afgørelse. Man må dog beklage, at Madvig med hele sin forstandsmæssige indstilling, som ikke lægger skjul på, hvad han principielt anser for det rette, har fundet det nødvendigt at bøje sig for en opinion, der havde omkring halvdelen af Universitetets lærere for sig. Man får et indtryk af, at diskussionerne har været ført med så stor lidenskab, at Madvig har været betænkelig ved at påtvinge den ældre halvdel af professorerne en ildeset reform. Han har ærligt og redeligt sagt hvorfor, men i sine erindringer⁴⁹ har han kun refereret afgørelsen, skønt han forud har gengivet sin bitterhed over at have stået udenfor. Men det er underligt for os hundrede år efter at tænke på, at enevælden kunde falde, mens det akademiske *senium*, som nu fører en beskeden tilværelse i lektionskataloget, kunde holde sig i Konsistorium indtil kgl. resolution 6.9.1902 angående Universitetets almindelige myndigheder.

Erslevs pièce viser, at lærerforsamlingen i dens første tiår fik forelagt nogle sager af betydning, mens den 1860—83 var i stærk tilbagegang; af 45 møder var 28 kun valgmøder. I 1884 blev bestemmelserne fra 1850 fremdraget, og i 4 år holdtes 15 møder, hvoraf 9 kun var valgmøder; 1888—97 holdtes det befalede antal af 4 møder årlig, men sager af betydning var ikke forelagt.

1.9.1850 faldt tillige kgl. resolution om en sag, der også havde været under overvejelse i en årrække, nemlig ophævelsen af regensianernes ligbæringsprivilegium⁵⁰.

Som anerkendelse af studenternes redebønhed og tjeneste ved ligbæring under pesten 1711 fik i 1712 alle daværende og senere studenter ret til at bortbære alle de lig, hvortil de begæredes. Ved forordning 21.12.1714 fik regensianerne eneret på ligbæringen. Men ved kgl. resolution 13.5.1791 blev det bestemt, at studenternes personlige tjeneste skulde ophøre og ligbæringen udføres på anden måde. Indtægterne skulde gå i Kommunitetets kasse, og af indtægterne skulde hver regensianer have

20 rdl. årlig. Foretagendet gav endda overskud, og i tiden 1792—1845 var dette 28.933 rdl.

En god, gammel erfaring byder *quieta non movere*, men i 1838 andrager det theologiske fakultet (Kommunitetet) universitetsdirektionen om at få nærmere bestemmelser til at håndhæve ligbærerprivilegiet. Sagen gik til Cancelliet, der nedsatte en kommission. Fra alle sider var man enig om, at privilegiet fordyrede ligbæringen for befolkningen, og at det var højst upraktisk, at en del af Københavns begravelsesvæsen hørte under Universitetet. Kommissionen og Konsistorium mente, at privilegiet ikke kunde ophæves uden erstatning. Et udførligt uddrag af Konsistoriums betænkning af 30.3.1847, der blev tiltrådt af direktionen, er gengivet i Universitetsårbogen. Ministeriet kunde ikke slutte sig hertil (årbogens referat):

Studenterstanden udgjorde efter Ministeriets Mening overhovedet på ingen Måde en sådan Corporation eller juridisk Person, der ligeoverfor Staten kunde erhverve varige Privilegier af den Art, at de kun mod Erstatning kunde afløses. Dertil savnede denne Klasse af de unge Mennesker, der til enhver Tid enten forberede sig til Statsembeder eller i andet Øiemed benyttede Statens Universitetsundervisning, aldeles Betingelserne, da den aldeles savnede en sluttet Corporations Fasthed og Continuitet.

Ministeriet peger på, at ingen billighed taler for en erstatning, da Kommunitetet *selv* er i stand til at udrede denne.

Med ligbæringsprivilegiet var det som med Øresundstolden: de måtte bortfalde som antikverede. Men medens Danmark virkelig fik en afløsningssum for Øresundstolden, var der ingen, der vilde gå ind på at betale afløsningssum for privilegiet, hverken Københavns kommune eller ministeriet. Dette kunde have begrænset sig til at henvise Kommunitetet til at betale regensianerne de 20 rdl. hver årlig, men har indladt sig på en juridisk argumentation, som næppe er holdbar. Regensianerne er til enhver tid 100 studenter, udvalgt efter bestemte regler og med en bestyrelse, der kan varetage deres interesser. Alt dette lå til grund for de kgl. resolutioner, hvorpå privilegiet hvilede. Motiveringen minder om Madvigs pièce fra 1840 om studenteranliggender og skyldes antagelig ham, som har ansvaret for afgørelsen.

Sagen krævede Rigsdagens medvirkning, da ligbæringen stod på Kommunitetets budget, og den kgl. resolution bemyndigede da blot ministeriet til at forhandle med Københavns kommunalbestyrelse om sagen, under forventning af tilladelse til, at privilegiet bortfaldt og uden erstatning overdroges til kommunen. Sagen blev ordnet ved Finansloven for 1853—54.

Der kunde virkelig også have været anledning til at fjerne andre gamle overleveringer, som intet indhold havde, således det først i 1919 bortfaldne *testimonium publicum*, en skat på eksamenskandidater der fik kgl. udnævnelse⁵¹, som et bidrag til forskellige embeds- og bestillingsmænds lønninger ved Universitetet.

13.5.1850 udkom en ministeriel bekendtgørelse om forandring af det akademiske år ved Universitetet. Efter universitetsfundatsen 1788 gik sommersemestret fra 1. maj til oktober måneds begyndelse, vintersemestret fra 1. november til april måneds begyndelse. Eksaminerne holdtes i april og oktober.

Sagen henstod fra 1837, da prof. theol. Hohlenberg havde rejst den og Konsistorium havde indsendt den til direktionen. Denne indhentede betænkninger fra forskellige rektorer ved lærde skoler, hvorefter sagen hvilede, indtil den i anledning af overvejelserne om den af dr. Krarup⁵² behandlede skolereform blev rejst ved en skrivelse fra ministeriet til Konsistorium af 14.9.1849⁵³.

Efter forudgående forhandlinger om forskellige detaljer fastslog ministeriet bl. a. følgende regler:

- § 1. Det akademiske Aar . . . begynder . . . 23. August og sluttes det følgende Calenderaar 22. August. Det deler sig i tvende Hovedafdelinger (Halvaar, Semestre), den første fra 23de August til 31te Januar, den anden fra 1ste Februar til 22de August . . .
- § 2. Den almindelige Forelæsningstid ved Universitetet . . . i det første Halvaar fra 23de August til 22de December, i det andet fra 1ste Februar til 9de Juni . . .
- § 3. . . . Juleferien fra 23de December til 6te Januar, og Sommerferien fra 10de Juli til 22de August . . .
- § 4. Examinerne . . . afholdes imellem 7de og 31te Januar og . . . imellem 10de Juni og 9de Juli . . . den skriftlige Examen kan afholdes inden Forelæsningernes Ophør, men uden at disse derved afbrydes.

Nogle år senere blev efterårssemestrets begyndelse ændret til 1. september. Det var åbenbart Madvig om at gøre, at de store fakulteters eksaminer ikke kom til at gribe ind i forelæsningstiden; det foreskrives, at hvis den mundtlige eksamen ikke kan tilendebringes i januar, kan fakultetet udsætte forelæsningernes begyndelse nogle dage efter eksaminens tilendebringelse, men det har da inden 1. februar at indberette det til ministeriet.

Da, som af dr. Krarup skildret, der i 1844 blev gjort et forsøg med skolereform i tre lærde skoler, der selv skulde afholde studentereksamen i stedet for *examen artium* og Anden Examens første prøve, udkom 26.4.

1847 bekendtgørelse fra universitetsdirektionen om *examen philosophicum* med et kursus på to semestre, omfattende 1. logik, 2. psykologi, 3. moral-filosofi, 4. filosofiens historie med propædeutiken. Der var både skriftlig og mundtlig prøve med karakterer for hvert fag⁵⁴.

Nu var det jo meningen med den nye skoleordning, at skolegangen skulde vare et år længere, mens studietiden skulde afkortes tilsvarende, og Madvig tilskriver 24.11.1849 Konsistorium, at det har vakt bekymring hos rektorerne og andre, at det nye kursus kan komme til at lægge beslag på et helt studieår, og ministeriet kunde ikke nægte, at det indtil en vis grad delte denne bekymring. Ministeriet mener derfor, at både den skriftlige opgave og de som nr. 3 og 4 nævnte fag bør udgå.

Efter at sagen var forhandlet med Universitetet, faldt den kgl. resolution — atter 1.9.1850 (bekendt. 7.9. s. å.), hvorefter *examen philosophicum* får 3 fag, hver med sin karakter: 1. en propædeutisk indledning til filosofien i almindelighed med henblik til filosofiens historiske udvikling, 2. logik og 3. psykologi.

Endnu engang kom Madvig til at gribe ind vedrørende denne eksamen. Som led af en større betænkning, han som undervisningsinspektør i 1865 indgiver til ministeriet, skildrer Madvig, at det jo langt fra havde været meningen, at studenterne skulde anvende hele rusåret på denne eksamen, men traditionen, forældres og værgers ønske om at se en første prøve på akademisk flid, og de akademiske autoriteters hermed sammentræffende betragtning ved stipendieanliggender havde medført, at man havde fået en »Anden Examen« alene af filosofi. Kursus, der ikke bør overskride 4 timer ugentlig i 2 semestre, bør sammensmeltes til eet fag, filosofisk propædeutik eller indledning til filosofien.

Efter mange og lange forhandlinger i Konsistorium, hvorunder Madvig til stadighed havde deltaget i udvalgsforhandlingerne, endte sagen med kgl. resolution af 8.9.1871, der gennemførte Madvigs forslag om en reduktion af studiet og eksamen.

Når man husker alt, hvad der i professor Bagges og dr. Krarups afsnit er meddelt om Madvigs ministertid, og man husker, at ministeriets område i løbet af denne tid først efterhånden blev organiseret — og således tænker på, at Det Kgl. Teater og Kunstakademiet først senere underlagdes det — samt på ministeriets løbende forretninger med udnævnelser o. s. v. og Madvigs samtidige gerning som medlem af Den Grundlovgivende Rigsforsamling og Rigsdagen får man billedet af en travlt optaget mand med en uopslidelig arbejdskraft.

En kritik, som er rettet mod ham i egenskab af minister af C. C. A. Gosch i hans trebinds værk »Jørgen Christian Schiødte«⁵⁵ kan ikke forbi-

gås i tavshed, da forfatteren vier et helt kapitel til referat af en samtale, som Schiødte har haft med Madvig om sit forhold til Japetus Steenstrup og en brevveksling mellem dem. Det har været Madvig, der i Steenstrup så en højt anerkendt kollega ved Universitetet, ganske fremmed, at Schiødte udtalte kritik af ham i videnskabelig henseende, og brevvekslingen 20.—23. dec. 1848 medførte ingen forståelse.

Madvig kom som minister til at fælde afgørelsen i en strid mellem direktionen for Det Naturhistoriske Museum (Steenstrup) og inspektørerne Krøyer og Schiødte; ministeriets skrivelse af 27.7.1850 ender med en advarsel til disse:

Ministeriet . . . maa og vil være betænkt paa paa anden Maade at sætte en Grændse for en indtrængende Forvexling af Videnskabsmandens Frihed med Embedsmandens Selvraadighed.

Gosch tillægger i den anledning Madvig »bureaucratiske Tendentser«⁵⁶. En sådan karakteristik er ellers ikke fremsat; Madvig er åbenbart blevet irriteret ved inspektørernes holdning overfor Steenstrup, som af den nævnte naturlige grund var ham uforståelig. At gå ind på sagen i sig selv er udelukket, og Steenstrups biograf, R. Spärck⁵⁷, har intet materiale meddelt dertil, men begrænset sig til en skildring af hans liv og betydning i almindelighed.

MADVIG OG UNIVERSITETET 1851—79

Madvig trådte tilbage i sit embede ved Universitetet med bevarelse af sin anciennitet; om de tillidshverv, han nu fik, er givet beretning ovenfor.

Hans stilling var nu den, han havde ønsket, og som lå for hans evner, på ledende måde at kunne tage del i sagernes behandling. Efter H. C. Ørstedes død (1851) er han *facile princeps* ved Universitetet; det er karakteristisk, at Madvig ved frit valg fik den første ledige plads i Konsistorium, Martensen den anden. Han bliver efor for forskellige legater, 1852 for L. Engelstofts Boglegat, 1857 for det store J. L. Smiths Stipendium, for det Skeelske og det Engelstoft-Mülertzke Legat, 1859 for Griis' Legat.

Krieger er i sine dagbøger⁵⁸ forbavset over, at indenrigsminister Skeel og justitsminister Nellesmann sætter Madvig højere som videnskabsmand end Martensen. Eftertidens dom følger de to ministre. Madvigs produktion er stadig anerkendt af hele den lærde verden, og hans navn var endnu knyttet til Den Anden Internationale Klassikerkongres i København 1954, hvor han mindedes på forskellige måder.

Det har sikkert ikke været Madvig ukært at repræsentere Københavns Universitet ved udenlandske universitetsjubilæer, flere gange personlig indbudt: Kristiania 1861, Lund 1868, Leiden 1875, Uppsala 1877. Ganske særlig blev Madvig hyldet i Leiden, den hollandske latinfilologis hovedsæde, hvor han mødtes med den hollandske klassiske filologis store mand C. G. Cobet. Begivenheden er fundet så mindeværdig, at den nævnes i »Handbuch der klassischen Altertumswissenschaft«⁵⁹ og udførligt fortælles i et særligt skrift af dr. B. A. van Proosdij, udgivet ved Klassikerkongressen i København 1954⁶⁰.

I samme periode falder også hans to foredragsrejser til Kristiania 1860 og 1870. Om den sidste foreligger der et brev fra den norske riksarkivar Birkeland⁶¹ til overbibliotekar Chr. Bruun 25.11.1870:

... Madvig har gjort ganske en overordentlig Lykke her, om jeg tør bruge et saadant Udtryk. Jeg har neppe før hørt saa udelt Ros og Beundring udtale som for ham. Han henrev Alle ikke blot som Videnskabsmand og Forelæser, men ogsaa ved sit Væsen og i privat Omgang.

Ifølge tillægget til Madvigs erindringer (1917) havde Jonas Lie skrevet et digt til Madvig ved denne lejlighed.

Madvigs eksaminander fra *examen artium* og Anden Examen indbød deres berømte eksaminator til deres jubilæumsfester, uden at man kan følge det i det enkelte; endnu så sent som i efteråret 1886 har han taget imod en indbydelse til 50 års jubilæet for studenterne fra 1836, J. L. Usings årgang, og henstiller af hensyn til udekorede kammerater, at ordner ikke bæres. (Madvig er selv forpligtet til at bære stjerne).

H. C. Andersen har i sin almanak for 22.10.1853 noteret:

Paa Skydebanen vare vi Studenter fra 1828 sammen, til 25 Aars Fest, Clausen udbragte en Skaal for Paludan-Müller og mig, Madevig flau, udbragte een for min Kone⁶².

Madvig har åbenbart holdt en humoristisk tale, men hans form for humor har irriteret den sårbare Andersen.

Årene indtil 1874, da han som 70årig trådte tilbage som medlem af Rigsdagen og som undervisningsinspektør, har været stærkt optaget; 13.4.1856 frabeder han sig bedømmelsen af en disputats, da han, så længe Rigsrådet er inde, har vanskelighed nok ved at holde sine forelæsninger. (Fak. ark.).

På forslag af Madvig blev N. L. Høyen, der i forvejen var docent ved Kunstakademiet, i 1856 docent ved Universitetet for at holde forelæsninger over kunsten og dens historie, uden at der dog derved pådroges Uni-

versitetet nogen forpligtelse til i fremtiden at holde en docentplads besat til besørgelse af sådanne forelæsninger.

Madvigs opfattelse var imidlertid, at faget kunsthistorie hørte hjemme på akademiet. Dette gjorde han gældende, da Julius Lange i december 1864 spurgte om vilkårene for en magisterkonferens i kunsthistorie, men J. L. Ussing vandt fakultetets flertal for den modsatte opfattelse, og Lange fik sin konferens. Madvig har vist den begavede unge mand interesse, hørt hans foredrag i Det filologisk-historiske Samfund og deltaget bagefter i drøftelsen, hvor Lange ikke altid kan forstå ham. Da Høyen var død og Lange var blevet hans efterfølger ved akademiet, søgte han i sommeren 1870 sammen med kunsthistorikeren Ph. Weilbach universitetsdocenturet. Madvig fastholder sit principielle standpunkt, men som sagerne stod, var det ikke hans mening, at Universitetet skulde unddrage sig at give det siden Høyens ansættelse ydede bidrag til en kunsthistorisk docent; selv om han anså Lange for bedst kvalificeret, fandt han det dog ikke rigtigt straks at ansætte ham uden konkurrence.

Næste år indstillede fakultetet Lange, som blev ansat ved kgl. resolution 26.5.1871⁶³.

På en pudsigt måde er Madvigs navn blandet ind i striden om besættelsen af embedet som Sjællands biskop i 1854 efter J. P. Mynsters død. A. S. Ørsted indstillede som medlem af Bluhmes ministerium Martensen, idet han ikke *vilde* indstille den ældste theologiske professor H. N. Clausen som ministeriets politiske modstander. Kong Frederik VII ønskede ikke Martensen, og skal ifølge et af professor C. E. Scharling optegnet rygter have sagt til minister Bluhme: »Jeg har isinde at tage Madvig!« Bluhme henviste til, at han ikke var theolog. Scharling nævner eksempler på fremragende bisper uden lang forberedelse og slutter:

»Lærdom har Madvig, og hvad der mangler ham i specifik theologisk Lærdom kan han i kort Tid indhente.«

Intet vilde have ligget Madvig fjernere. Han stod på god fod med begge konkurrenter; C. E. Scharling har 8.3.1854 truffet Madvig i selskab hos Clausen; efter Martensens udnævnelse 15.4. træffer han ham hos Martensen til bispemiddagen 5.5., hvor Clausen dog havde undskyldt sig, han mødte heller ikke til bispevielsen i Frue Kirke, skønt han var *patronus templi*⁶⁴.

Mod Studenterforeningens demonstration i anledning af denne politiske udnævnelse: at udnævne H. N. Clausen d. 29. april til sit femte æresmedlem, efter Rahbek, Oehlenschläger, Thorvaldsen og H. C. Ørsted, kunde intet ministerium eller Konsistorium gøre nogen indvending⁶⁵.

Det er jo nok muligt, at Frederik VII havde sympati for en ligefrem og naturlig mand som Madvig. Givet er, at han i 1860 efter Rottwitzs død opfordrede Madvig til at danne ministerium, men at denne hurtigt opgav det⁶⁶.

Derimod var det en tung pligt for Madvig som rektor 1863—64 at holde mindetale over Frederik VII, aftrykt i hans livserindringer, hvor talen er ledsaget af nogle af Madvig i 1885 dikterede bemærkninger om kongen. Krieger siger i sine dagbøger⁶⁷, at Madvig var meget ilde stedt, da han aldeles ikke så noget godt hos Frederik VII, og efter talen, at han håber, at den bliver udgivet; før vilde dens indhold ikke komme til sin ret: »Formen kunde ikke undgaa Dadel. Den varede halvanden Time. Flere vare ifærd med at gjøre Oprør«. Talen, der var holdt 7. januar, forelå trykt 29. s. m., men kom ikke i boghandelen. H. N. Clausen derimod, der dog var minister sammen med Madvig, giver udtryk for en langt gunstigere vurdering af Frederik VII⁶⁸.

En sag, der strakte sig gennem en lang række år, og som Madvig både i egenskab af landstingsmand og *consistorialis* kom til at beskæftige sig med, var et ønske fra Folketingets side om overdragelse af Universitetets embedseksaminer til særlige eksamenskommissioner, således at Universitetet fritoges for denne byrde. Det drejede sig særlig om fagene theologi og jura, og indenfor det danske monarki var der netop særlige kommissioner i disse fag i hertugdømmerne⁶⁹. Ifølge en oplysning i Universitetsårbogen var fakultetseksamen i theologi i de protestantiske lande begrænset til Danmark, Norge, Øst- og Vestpreussen og de franske lutheranere; alle andre lande havde en konsistorialeksamen; katolikkerne har naturligvis gejstlige eksamensprøver⁷⁰. På Finansloven 1863—64 optoges under behandlingen i Rigsdagen 3000 rd. til indretning af eksamenskommissioner. Der indhentedes erklæringer fra hertugdømmerne og fra fakulteterne, men årbogen siger, at sagens fremme standsedes ved flere ministerskifter.

Ved 1. behandling af Finansloven for 1863/64 tager Madvig til orde mod bevillingen; den kan ikke, som man tror, begunstige den fri videnskabelighed, for eksamensstudiet vedbliver og er nødvendigt for embedsmanden; han beklager, at finansministeren er gået ind på noget sådant uden nærmere prøvelse⁷¹. Atter ved behandlingen af Finansloven for 1866/67 tager han en dyst med Ploug, der udtaler:

Hvad Universitetet angaaer, da har en tidligere Kirke- og Undervisningsminister engang begjæret en Sum paa Finansloven til at forberede Examenskommissioners Indførelse. Jeg stemte med fuld Overbevisning for denne Bevilling, og jeg skulde ogsaa med Glæde gjenoptage den. Det

skulde glæde mig, om den ærede Minister vilde finde det rigtigt at lade disse to Spørgsmaal overveje under eet. Jeg troer, at de hænge meget nøje sammen; for mit Øje staaer det, som om Universitetet mere og mere synker ned til blot at blive en Skole for voxne Mennesker, en Embedsskole, hvor de lære deres Lektier, som de da til Examen blive overhørt i, og som om det videnskabelige Liv mere og mere trænges tilbage ved Universitetet. Jeg ser maaske Sagen noget mørkt, det skal jeg villigt indrømme, men jeg troer, at det er paa Tiden at prøve paa, om Universitetet ikke skulde kunne bringes til en større Blomstring ved at indrømme det større Frihed og navnlig ved at lægge hele Embedsprøvelsen over i en anden Autoritets Haand. Efter min Overbeviisning, er det Hovedskaden, Kræftskaden ved Universitetet, at Forelæsningerne mere og mere blive beregnede paa Examen, og at det, fordi man skal have specielle Examinatorer i visse Fag, ogsaa bliver nødvendigt at skaffe Docenter i alle disse Fag, hvad enten man har de nødvendige Kræfter dertil eller ej. Man kommer længere og længere ned i Middelmaadigheden, og navnlig er dette Tilfældet for de to store Fags Vedkommende, som beskæftige de fleste Studerende, nemlig det theologiske og det juridiske. Dette virker lamrende ind paa Universitetets hele øvrige Virksomhed. Jeg troer, at det vilde være en overordentlig fortjenstlig Handling, hvis den ærede Minister vilde tage under Overveelse, om man ikke burde nedsætte en Kommission, som ikke blot bestod af Skolemænd og Universitetslærere, men som indesluttede et ligesaa stort Antal dannede Mænd udenfor begge disse Klasser i sig, til at overveje, om en Reform baade af det høiere Skolevæsen og af Universitetet ikke skulde være nødvendig.

hvortil Madvig bl. a. svarer:

Hvad det imidlertid i dette Øieblik ligger mig mere paa Hjertet at udtale, er en Antydning, jeg vil tillade mig ligeoverfor det ærede Medlem med Hensyn til Universitetsforholdene. Jeg er bange for, at man skuffer sig en Deel med Hensyn til det Udgangspunkt, man vælger for sin Betragtning, naar man troer, at Universitetet nu fornemmelig skulde være blevet til en blot Examensforberedelsesanstalt. Jeg vil for det Første bemærke, at efter min personlige Erfaring, der nu er over 40 Aar gammel, og efter den Kundskab, som jeg i dette Tidsrum har søgt at faa om vort Universitets ældre Tilstand, er Universitetet ikke nu i høiere Grad nogen Examensforberedelsesanstalt, end det har været det tidligere; det er tværtimod skredet noget mere frem i en Retning, hvor det virker friere for videnskabelig Udvikling. Men hvad man navnlig ikke lægger Mærke til, det er, at der efter en Tidsalder, i hvilken Universitetets hele Stilling

havde været overleveret og traditionelt begrundet, og hvor man derfor uden videre sluttede sig til den bestaaende Læreanstalt og overlod til den at afgjøre alt, nu er kommet til en Tidsalder, hvor Forholdet er blevet et ganske andet, hvor Kræfterne udenfor i videnskabelig Retning bevæge sig friere, hvor der er kommet en Opposition frem, der har faaet Lov til at tage Ordet, hvad den ikke tidligere havde Lov til, og hvor det tillige er øjensynligt, at hvad der saaledes i Henseende til Universitetets Virksomhedsform er kommet til os fra Fortiden, ikke nu længere er ganske tidsvarende, imedens man dog ikke ganske seer, paa hvad Maade der skal kunne tilvejebringes en Forandring i de saaledes overleverede Former. Naar man overhovedet siger, at Universitetet for meget er blevet en Examensforberedelsesanstalt, en Skole, og at det mere skulde være et frit videnskabeligt Institut, er jeg bange for, at en streng Undersøgelse maaske vilde føre til en Erkjendelse af, at man har villet bringe for meget af Videnskaben ind i den nødvendige Examensundervisning, i den nødvendige Forberedelsesskole for Embedsmanden; naar man fremdeles siger, at Universitetet ved at være en saadan Examensskole, en Embedsmandskole, nødes til at sørge for, at alle Poster udfyldes, der ere nødvendige for Examinerne, saa maa man allerførst opkaste det Spørgsmaal, om en Skole for vordende Embedsmænd dog ikke i alle Tilfælde vil være nødvendig og om der dog ikke i ethvert Tilfælde maa sørges for deres nødvendige Underviisning, før man tænker paa at opnaa noget mere. Har man derhos ikke engang Kræfter nok til at sørge for Skolen, saa vil man sandsynligviis endnu mindre have Kræfter til at sørge for Udviklingen af det frie videnskabelige Liv.

Et nyt skridt i sagen foretoges i en i juni 1868 nedsat kommission angående kirkens forhold, hvori bl. a. Madvig havde sæde. Der stilledes her forslag om en theologisk eksamenskommission af Rørdam, nærmere formuleret af Ploug. Kommissionens flertal, hvoriblandt Madvig, sluttede sig ikke dertil. Sagen endte foreløbig med, at der i Universitetets lønningslov af 25.3.1871 § 9 blev bestemt:

Indtil Examenskommissioner kunne indrettes, kan der anvendes indtil 7000 Rdl. aarlig til at lønne faste Censorer ved Universitetets forskellige Embedsexamina.

Allerede på Finansloven for 1868/69 var der ved 2. behandling i Folkettinget vedtaget 3500 rdl. til en eksamenskommission for theologer, væsentlig bestående af præster (4) mod 1 professor.

Madvig går i Landstinget imod at overlade dette til den administrative vilkårlighed. Han vil ikke give en minister myndighed til at udnævne en

hel kommission, uden at der er fastslået en regel, hvorefter man skal gå frem i sit valg. . . . »En Examenskommission for Theologer nærmer os til den katolske Stilling . . . . Kirken maa lægge Vægt paa troende Præster, men jeg haaber dog, at den Tid aldrig vil komme, da man vil examinere i Tro eller give Karakter for Tro«.

Madvig stemte som den eneste mod finanslovsforslagets overgang til 2. behandling; det vedtoges enstemmigt ved 3. behandling⁷².

I vinteren 1875—76 får ministeriet en langvarig forhandling med censorerne ved de forskellige embedseksaminer, fakulteterne og Konsistorium om denne sag, men Madvig ses ikke personlig at være trådt frem denne gang. Fakulteterne, Konsistorium og censorerne, undtagen de theologiske, står på samme side som Madvig⁷³. Sagen er åbenbart herefter henlagt af ministeriet.

Diskussionen mellem Ploug og Madvig er ingeniende uden principiell interesse. Det er først i løbet af det 19. århundrede, eksamensvæsenet har nået sit store omfang ved Universitetet.

Hvad Madvig selv har tænkt sig om studiets omfang, kan måske udledes deraf, at han to gange, først sammen med professor F. C. Petersen, senere sammen med denne og professor P. O. Brøndsted har ladet trykke studieplaner for det filologiske studium, beregnede for et kursus på 3 à 4 år⁷⁴. Da man drøftede den philologisk-historiske skoleembedseksamens afløsning med den nuværende med valgfri fag, advarede Madvig i *Berlingske Tidende*⁷⁵ mod en for vidtgående specialisering. Han forsvarer, at den bestående eksamen ikke har historie som specielt fag, dermed, at historiestudiet, når det isoleres, aldrig bliver grundigt og videnskabeligt, uden en specialisering, der ligeoverfor skolens formål fremtræder som ensidig og tilfældig.

Allerede 40 år forud i en stor betænkning om den philologisk-historiske skoleembedseksamen af 4.1.1843 (Fak. ark.) er Madvig inde herpå:

Philologien er intet Andet end den alsidige og selvstændige Historie for et bestemt Afsnit af Menneskeheden og Culturen, idet den, grundet paa den umiddelbare Udveksling gennem Sproget og bevægende sig i den uafbrudte Beskæftigelse med Mindesmærkerne, søger at optage i sig hiint Afsnit, da de fremtrædende Folks hele Aandsindhold og Tilværelsesform i Historien kan paa ethvert Punkt omsætte sig i en mer eller mindre fremtrædende philologisk Form (f. E. ved vort Fædrelands Historie ved Kyndighed i de ældre Sprogformer, ved Kjendskab til Mindesmærkerne og Indsigt i deres rigtige Brug); kun herved fremkommer den grundige, selvstændige og alsidige (Folkets hele Liv omfattende) Specialhistorie;

over denne mangfoldige Forgrening svæver den almindelige Verdenshistorie som en Totalitet, der af den enkelte Videnskabsmand vel kan anskues aandrigt og med Klarhed over Hovedforholdene, men aldrig besiddes med umiddelbar Sikkerhed eller i fuld Alsidighed. Ved denne Character er den almindelige Verdenshistorie uskikket til for sig at udgjøre Gjenstanden for en academisk Embedsexamen og et dertil sigtende Studium; en Embedsexamen for Studiet af almindelig Verdenshistorie vilde frembringe den tommeste og aandløseste Hukommelselærdom.

Også i voteringer af 12.6.1872 og juni 1875 (Fak. ark.) er Madvig betænkelig ved magisterkonferensen i historie, som efter hans mening er blevet for let, når der ikke fordres virkeligt kendskab til kilderne i grundsproget.

Skoleembedseksamens udvikling siden 1901 i retning af stadig videregående specialisering vilde have været Madvig fremmed.

Med Madvigs tiltagende alder rejste sig naturligt spørgsmål, dels om en bistand ved hans universitetsundervisning, dels på længere sigt om hans efterfølger i embedet.

Madvig var allerede i 1856, da han søgte om en medhjælp til korrekturen på anden udgave af den græske syntax, af overlærer ved Metropolitanskolen, senere rektor i Frederiksborg C. Berg, blevet henvist til den unge cand. philol. Oskar Siesbye, og det brev, hvori Madvig henvender sig til denne 2.9.1856, og som for begge betød ikke alene et samarbejde indtil Madvigs død, men — som Siesbye udtrykker det — en personlig omgang og tankeudveksling, er bevaret⁷⁶.

Siesbye havde af egen drift benyttet J. L. Smiths stipendium i årene omkring 1860 til at holde latinske stileøvelser med filologiske studenter. Da Madvig 1869 skulde rejse til Syden, traf han den ordning, at Siesbye holdt latinske stileøvelser og læste over latinsk prosa for de filologiske studenter. Breve fra Ussing og Madvig viser, at han fyldte sin plads og vakte studenternes sympati. I universitetsårene 1871—76 antoges derefter Siesbye til at holde sproglige og exegetiske øvelser og forelæsninger i klassisk filologi. Siesbye kunde ikke tænke sig at blive Madvigs efterfølger, dels fordi han ikke anså sig for egnet til at docere de discipliner, der faldt udenfor det sproglige og exegetiske, dels fordi en yngre videnskabsmand, hvem han tiltroede den fornødne dygtighed, kunde og vilde overtage stillingen; hertil kom for ham den vanskelighed, at han som jøde ikke vilde aflægge den ed, der krævedes af kongelige embedsmænd.

1.6.1876 udnævntes derpå dr. phil. M. Cl. Gertz til docent, mens Siesbye overtog en virksomhed ved Universitetsbiblioteket, men denne til-

talte ham ikke, og han vilde gerne vedblive med sin undervisning uden vederlag. Han søgte derfor ministeriet om *jus docendi*.

Madvig og Ussing gennemførte da under tilslutning af et stort flertal i fakultetet, at Siesbye under hensyn til hans videnskabelige bistand ved Madvigs værker indstilledes til dr. phil. h.c. Æresdoktorgraden tildeltes Siesbye ved kgl. resolution af 24.7.1876. Denne anerkendelse er i virkeligheden enestående, idet Siesbye ikke havde nogensomhelst videnskabelig produktion i eget navn, og når man tænker på Madvigs næsten overdrevne tilbageholdenhed overfor at befordre personer, der på en eller anden måde var knyttet til ham, bliver anerkendelsen så meget større.

Men det er velkendt, at Siesbye fuldt ud har fortjent den ved sin trofaste lærervirksomhed ved Universitetet til sin død i 1913, 80 år gammel.

Madvigs administrative erfaring kom til god nytte, da en af hans elever, Thor Lange (student 1869), henvendte sig til ham om bistand til at blive antaget i russisk statstjeneste⁷⁷. Der er fortalt forskellige legender om sammenhængen hermed, men denne er nu fuldt opklaret. Den danske gesandt i St. Petersborg, kammerherre Emil Vind, havde i juni 1871 tilskrevet Udenrigsministeriet en udførlig rapport om en reform af de russiske gymnasier, som eventuelt kunde give muligheder for danske filologer, og denne rapport blev i afskrift sendt til Kultusministeriet, men er ikke nået frem til Universitetet. Her dukker sagen op, uden angivelse af kilden, i maj 1873, da professor J. L. Ussing nævner den, uden dog at nogen véd noget rigtigt. En interesseret — formentlig Lange — har henvendt sig til den russiske gesandt i København, men denne vidste intet. I januar 1874 skriver derfor stud. philol. Hagbard Olsen til kammerherre Vind og får til svar, at Madvig gennem ham har spurgt det russiske undervisningsministerium om betingelserne.

Madvig har bevaret de fleste af de breve, han har fået om sagen, og Udenrigsministeriets akter supplerer det manglende.

Lange har henvendt sig til Madvig, som i høj grad forstod, hvor dårlige udsigterne for filologer var i Danmark, og Madvig benytter et bekendtskab med den russiske statsråd Ossinin, der var født i København af en dansk moder, til at bede om oplysninger om sagen. Da det trækker lidt ud med svaret, beder Madvig gennem Udenrigsministeriet Vind om at fremskynde det. Vind, som har vist sagen stor interesse og bistod emigranterne på alle måder efter deres ankomst, gør mere end dette, idet han beder den russiske undervisningsminister om betingelserne.

Der kom svar fra Ossinin, og fra Vind de detaljerede betingelser. Så fik emigranterne travlt med at opfylde betingelserne. De var fire ialt, Lange fik lov til ekstraordinært at tage den philologisk-historiske embeds-

eksamen i september 1874; William Norup var cand. philol.; Peter Axel Jørgensen og Hagbard Olsen tog en privat mindre eksamen i juli 1874 hos Madvig. Denne sendte i september s. å. en indstilling om de fire til de russiske myndigheder, men det trak ud til 14.4.1875, før de kom afsted. Madvig har sørget for dem til det sidste; de skulde præsenteres for Christian IX, for kultusminister Worsaae og den russiske gesandt. Madvig havde foreslået dem under landrejsen fra Königsberg til St. Petersborg at gøre en dags ophold undervejs for at være vel udhvilede, når de ankom til St. Petersborg.

Der er bevaret flere breve fra Lange og Norup, der som bornholmer stod i privat bekendtskabsforhold til Madvig; de søger på enhver måde at gøre ham ære. Hagbard Olsen døde i december 1875, de tre andre opnåede som lovet embede i Rusland, hvor de forblev til deres død.

Medens der ikke synes bevaret nogen videre korrespondance fra Madvig i universitetssager (hans nærmeste kollega J. L. Ussing, der har efterladt en meget stor brevsamling⁷⁸, har ret få breve fra ham), har lykkelige brevfund suppleret, hvad vi fra akterne ved om spørgsmålet om Georg Brandes' ansættelse ved Universitetet⁷⁹. Madvig savnede ikke interesse for ham og anbefalede ham 2.2.1869 og 19.3.1870 til rejseunderstøttelser og 15.3.1871 (Fak. ark.) til fortsat understøttelse under de omstændigheder, der så stærkt havde forstyrret hans rejser (alvorlig sygdom).

Da Brandes i november 1871 begyndte sine forelæsninger på Universitetet, indsendte han en ansøgning til ministeriet om et docentur i æstetik (eller hvis dette ikke ønskedes, da i almindelig litteraturhistorie). Sagen går fra ministeriet til Konsistorium og fra dette til det filosofiske fakultet, hvor Brøchner som dekan foreslår at anbefale.

Madvig ønsker at kende beskaffenheden af forelæsningerne, men har ikke haft lejlighed til at følge dem, og adskilligt, hvad han derom har hørt, har vakt nogen tvivl, så at han kun med betænkelighed kan slutte sig til en anbefaling. Hertil slutter fakultetets øvrige medlemmer sig; dog tilføjer professor C. W. Smith et udførligt votum; han har hørt forelæsningerne og kan ikke stemme for Brandes. Fakultetets indstilling bliver herefter, at spørgsmålet om hans ansættelse først afgøres, når forelæsningsrækken er tilendebragt (udgangen af foråret eller i løbet af efteråret 1872).

Sagen gik til ministeriet med Konsistoriums tilslutning og blev der stillet i bero.

9.2.1872 forelå 1. bd. af »Hovedstrømninger«, 4.3. s. å. døde Carsten Hauch i Rom, efter at han 17.2. havde affattet den bekendte erklæring til fordel for Brandes' ansættelse. Embedet som professor i æstetik

blev ledigt ved Hauchs død, men der foretoges intet skridt til dets besættelse.

Forklaringen giver et brev af 17.3.1872 fra Madvig til J. L. Ussing, der var i udlandet:

Af hvad der ellers er foregaaet ved Universitetet, er vel det Vigtigste, idet det staaer i Forbindelse med store og udover Universitetet gaaende Interesser, den ved Brandes' Forelæsninger og hans Ansøgning om Ansættelse som extraordinær Docent vakte Overvejelse, i hvilken jeg jo under Facultetets og Consistorii Omraade maatte tage min Deel og bidrog til, at *denne* Ansøgning stille faldt fra; men gamle Hauchs Død har jo atter fremkaldt Spørgsmaalet og gjort det mere brændende. Jeg skal forsvare den *videnskabelige* Frihed og aldrig gjøre en positiv christelig Erkjendelse til Betingelse for en Ansættelse ved Universitetet, men jeg skal ligesaa bestemt modsætte mig fræk og overfladisk Spot, bag ved hvilken jeg hverken seer alvorlig Forskning eller dybere ethisk Følelse, uden hvilken al Æsthetik er tom Leg. Ministeren er ganske bestemt paa ikke at ansætte Brandes paa de Forudsætninger, der nu foreligge; men Støi vil der vel blive, og destoværre en Kamp, hvori jeg i det Ringeste maa gjøre Front mod to Sider eller tre; thi ligeoverfor Kaadheden staaer baade theologisk Zelum og den nielsen-schmidtske selvbehagelige Taage-Tro.

Brandes havde efter sagens stilling ikke fået noget svar fra ministeriet og skriver 29.10.1874 til Brøchner, at han for tiden end ikke *ønsker* en ansættelse ved Universitetet. Brøchner beder ham i et Brev af 9.11. s. å. om at betænke sig; han mener at have majoriteten for sig: »Navnlig i vort Facultet ere de dygtigste paa vor Side«. Han må have regnet med Madvig, men dette var forkert.

Der skete intet i sagen, før ministeriet Estrup var trådt til i juni 1875 med adjunkt, landstingsmand J. C. H. Fischer som kultusminister. Denne mand havde i årenes løb bevæget sig fra Bondevennernes parti til Gode ejernes, altid i modsætning til de Nationalliberale, hvis sympati for ham ifølge Kriegers dagbøger var meget ringe⁸⁰; han ansås for meget frisindet i kirkelige anliggender, hvorfor da også Martensen udtrykker sin uvilje mod ham.

Fischer har i hvert fald været en behændig politiker, da han — som utvivlsomt gerne så Brandes ansat ved Universitetet — spillede ud med en skrivelse til Konsistorium 26.10.1875. Universitetet har ønsket nye stillinger og lønforhøjelser; ministeriet har overvejet pengespørgsmaalet og tænkt på dertil at anvende lønningen til det ledige professorat i æsthetik, men ønsker forinden en udtalelse om der blandt vore yngre videnskabs-

mænd findes kræfter, som kan antages at ville opfylde den ovenmeldte professor-plads, og i bekræftende fald, om betimeligheden af at lade åbne en konkurrence om den. Ministeriet udbeder sig hurtigt svar af hensyn til behandlingen af Finansloven for 1876—77.

Efter at sagen har været behandlet i det filosofiske fakultet 3.11.1876, refererer Konsistorium, at fakultetet med alle stemmer af de 14 tilstedeværende medlemmer har erklæret sig imod professoratets nedlæggelse, og et overvejende flertal — 10 stemmer— har besvaret ministeriets spørgsmål om tilstedeværelsen af egnede kræfter bekræftende, og at et flertal — ligeledes af 10 stemmer — har anbefalet konkurrence. Forinden den sidste afstemning var dog et forslag om at erklære dr. phil. G. Brandes for den eneste, der for tiden egnede sig til at beklæde professoratet og derfor anbefaledes til indstilling uden konkurrence, blevet forkastet med 6 stemmer mod 5, medens 3 afholdt sig fra at stemme. Konsistorium indstiller herefter i sin skrivelse af 15.11.1876, at fakultetets indstilling om konkurrence tages til følge. Konsistorium går stærkt imod tanken om at anvende en normeret lønning til andre formål.

Konsistoriums indstilling blev ikke ubekendt. Brandes' venner gik ud fra, at den måtte blive taget til følge, og at resultatet af en konkurrence var givet på forhånd; der var ingen virkelig konkurrent på tale.

Men minister Fischer har tydeligvis fået det indtryk, at der ikke vilde komme noget positivt ud af en konkurrence, når stemmerne i det filosofiske fakultet stod således, når det gjaldt Brandes. Vi ved, hvem de 6 modstandere var: Sv. Grundtvig, Edv. Holm, Madvig, C.W. Smith, Stephens og J. L. Ussing; af de 5 stemmer for Brandes kender vi Brøchner, Heegaard, Julius Lange, Vilhelm Thomsen.

Fischer opgav ævred. I en skrivelse af 23.12.1875 diskuterer ministeriet først den rette forståelse af lønningsloven og udtaler derefter:

Hvad Nødvendigheden eller Ønskeligheden af at opretholde et Professorat i Æsthetik angaaer, da ere som bekjendt Meningerne derom meget deelte og Spørgsmaalet lader sig formentlig ikke afgjøre i et foreliggende Tilfælde uden under Hensyn til for Haanden værende personlige Forhold. Ogsaa de i Consistorium derom førte Forhandlinger have imidlertid maattet fremkalde Tvivl hos Ministeriet om, hvorvidt det vilde være rigtigt i Øieblikket at foretage Skridt til Besættelsen af Professoratet i Æsthetik, og det skal derfor ikke opfordre Consistorium til at foretage videre i Sagen, som Ministeriet finder det rigtigst foreløbig at lade staae hen.

Brandes, der ifølge Kriegers optegnelser d. 28. s. m. har fået meddelelse fra Fischer om, at han for tiden ikke kan vente nogen konkurrence,

og hans venner fik den opfattelse af det passerede, at konkurrencen var standset af en hemmelig indflydelse; man nævnede særlig biskop Martensen og antydede allershøjeste indflydelse. Sagen er dog helt og holdent afgjort af ministeriet, og dette har også været kendt af N. Neergaard og andre.

Siesbye, der var Brandes' lærer og ven, og som ikke var klar over, hvordan sagen lå, sender 7.1.1876 et udførligt brev til Madvig om indskriden overfor det indgreb udefra i Universitetets anliggender, rettet mod åndsfriheden, som han (og Brandes) antog var sket i denne sag. Af et brev fra Siesbye til Vilh. Thomsen dagen før erfarer vi imidlertid, at Madvig i en samtale med Siesbye uopfordret havde givet en fremstilling af sine anskuelser om Brandes i det hele, som ingenlunde var venlige, selv om han havde været upartisk nok til at stemme for konkurrence. Velvillige udtalelser om Brandes havde snarere virket til at stemme ham endnu ugunstigere.

Der har ikke kunnet fremdrages mere materiale om sagens anden akt, og det er ganske usandsynligt, at nye breve skulde give sagen en anden belysning. Fischer havde ikke glemt Brandes, men gemt sagen til bedre tider.

I sagens tredje akt kom Madvig ikke til at spille nogen rolle; den foregik i Folketingets finansudvalg og kendes kun, bortset fra tilfældig omtale i breve, fra Kriegers dagbøger. Krieger indfører 2.12.1879:

Jeg talte idag med Nellemann om, hvorvidt Finantsudvalget virkelig vilde tage Initiativet til en Bevilling til G. Brandes. N. bekræftede, at *hele* Udvalget havde tænkt derpaa, og han havde i den Anledning foranlediget et Møde mellem Estrup, Fischer og ham selv. Estrup brød sig ikke om Folkekirken, men kunde jo ikke finde sig i, at man vilde paatvinge Regjeringen Embedsmænd. Fischer erklærede, at han bestemt havde sagt til Udvalget, at han ikke vilde modtage en særlig Bevilling til Brandes; derimod indbød han det til at stille 7000 Kr. til hans Raadighed til for nogle, f. Ex. 2 Aar ad Gangen at ansætte Docenter. Nellemann havde da yttret, at dette kunde være ret nyttigt, men der maatte Ingen ansættes uden foregaaende Forhandling med Universitetsmyndighederne. Fischer sagde, saavidt jeg kunde forstaae, hverken Ja eller Nei dertil, men kun: lad os nu først see, hvad det bliver til med Bevillingen af de 7000 Kr.

Trods al Fischers behændighed løb flertallet hurtigt fra hinanden. Allerede 5.12. føler Højre sig ikke bundet til at tage initiativ i sagen. 16.12. enes Højre i Folketinget om at gaa imod et reduceret forslag om 3900 kr. til docenthonorartillæg, at anvende i samråd med Rigsdagen

(deriblandt Brandes), 19.12. har ministeren taget forslaget tilbage, 22.12. noterer Krieger, at dette skyldes de fynske grundtvigianere (de moderate), og at nogle mener, at Berg—Hørup har følt det betænkelige i at stå som Brandes's protectorer, når de moderate faldt fra.

Ainsi le ciel l'écrit au livre des destins.

At Madvig ikke var bange for at gå ind for en ny tids ønsker, fremgår af et votum af 28.10.1876 (Fak. ark.). Ministeriet ønsker en udtalelse af Universitetet om en ansøgning fra »Selskabet til Udgivelse af Kilder til dansk Historie« om 5000 kr. årlig i 3 år. Den yngre historiske professor Edv. Holm var imødekommende, mens de gamle F. Schiern og C. Paludan-Müller frarådede. Madvigs votum, som viser det standpunkt, som altid har været Carlsbergfondets, hos hvem dette selskab har fundet megen støtte, fortjener at kendes:

Medens jeg fuldkommen erkjender, at der er meget at gjøre paa det Omraade, paa hvilket det nye Selskab af yngre Historikere vil arbeide, idet Meget er forsømt tildeels af Mangel paa Midler, men ogsaa ved Seendrægtighed og Andet udført i en Form, der ikke nu længer tilfredsstiller, kan jeg dog ikke overse, at Ministeren, selv uden Hensyn til Folkethingets formodede Stemning imod Forlangender fra hans Side, kan have havt nogen Anledning til Betænkelighed ved at gaa ind paa Andragendet som det foreligger. Selskabet fremtræder nærmest som en, ved indbyrdes Forening afsluttet Kreds, ikke som et Samfund, der kan udvides og er underkastet faste Love. Denne Forening ønsker nu, ikke en Understøttelse til bestemte Værker, fastsat som Honorar og Bidrag til Trykningsomkostninger efter Arketal, men en ikke ubetydelig rund Sum i tre Aar, hvorover den frit vil disponere baade med Hensyn til hvad der skal udgives, i hvilken Orden, med hvilket Udstyr og Bekostning og mod hvilket Honorar. Dette kan i mine Tanker Ministeriet ikke gaa ind paa i og for sig og efter gjorte Erfaringer. Det kan kun forlange en Sum, hvoraf det selv kan tilsige og give forud betinget Understøttelse til bestemte Arbejder. Det forekommer mig, at der i Andragendet for lidet viser sig Antydning af en allerede lagt Plan for, hvad der først i de tre Aar skal tages fat paa og søges gjort færdigt. Diplomatiets Udgivelse, som ogsaa jeg (i Modsætning til Hr. Professor Paludan-Müller) anseer for inden bestemte Grændser at burde udføres, maa holdes i bestemt Forbindelse med Geheimearkivet og dertil tages Hensyn ved en ny Besættelse af Arkivarposten og Bestemmelse af Arkivets Arbeidskraft og Budget. At der tilveiebragtes et vist ordnet Forhold imellem det nye Selskabs Virk-

somhed og det saakaldte danske Selskab, der forresten ikke har store Midler til Raadighed, og til det af dette udgivne danske Magasin, maa ogsaa ansees for ønskeligt; selv om det skulde medføre visse Vanskeligheder. Den Koncentration og Planmæssighed, som i Forbindelse med en vis Raskhed i Arbeidet er af væsentlig Vigtighed, bør ikke tabes af Syne, hvor der er Tale om nye Bevillinger; er der draget Omsorg derfor, ønsker ogsaa jeg ikke for knap Bevilling og anstændigt, om muligt rundeligt Vederlag for godt Arbeide af unge og friske Kræfter.

En anden sag, der gælder en enkelt ung mand, har været omtalt i litteraturen⁸¹, men kan dokumenteres nærmere. Det drejer sig om K. Kroman og hans doktordisputats »Videnskabens Indlæg i Problemet om Sjælens Existens. En kritisk Undersøgelse«, der blev indsendt til fakultetet 16.11. 1876.

Madvig havde allerede i september 1876 anbefalet hans ansøgning om Kommunitetets kandidatstipendium: »Jeg anseer ubetinget Kroman for den, der har underkastet sig og bestaaet den strengeste Prøve og efter Magisterkonferensen arbeidet stærkest i videnskabelig Retning.«

Rasmus Nielsen med tilslutning af S. Heegaard indstillede den 16.2. 1877 til forkastelse. Der var misforhold mellem opgaven og dens løsning. Titel og indhold svarede ikke til hinanden; hvis titlen skulde bevares, måtte afhandlingen omarbejdes, større partier udelades, som kun stod i uegentlig eller fjernere sammenhæng med sagen, og hensyn tages såvel til problemer som til standpunkter, der her var ganske forbigåede. I modsat fald måtte titlen redigeres således, at den kun rummede de problemer og de standpunkter, hvortil forfatteren i realiteten havde begrænset sig i sin kritik.

Madvig tiltrådte dette votum, som blev enstemmigt tiltrådt af fakultetet. Manuskriptet blev tilbagesendt 17.2.1877.

Allerede 24.3. var afhandlingen indsendt igen, og Heegaard beder som dekanus Rasmus Nielsen udtale sig, »hvilket i nærværende Tilfælde sikkert vilde bidrage væsentligt til, at et klart og sikkert Resultat kunde opnaaes«.

Rasmus Nielsen udtaler 17.4., at han ikke kan befatte sig med afhandlingen, som den foreligger i omarbejdet form. »Til Udvidelsen hører en Undersøgelse og Bedømmelse af min Philosophie i dens Heelhed«. Kroman har henvist til Heegaards i 1867 udgivne afhandling: »Professor R. Niensens Lære om Tro og Viden«:

Og naar Professor Nielsen i Løbet af 10 Aar ikke har gjort det mindste Forsøg paa at gjendrive et saa vidtgaaende Angreb, saa see vi deri et nyt

Beviis for Rigtigheden af, hvad vi her staae i Begreb med at hævde, nemlig at den exacte Methode er den uigjendrivelige, sikkre og derfor den sande videnskabelige, medens Prof. Nielsens Methode, idet den har ført til falsk Philosophie, er uvidenskabelig.

Heegaard voterer derefter som anden professor i faget. Udvidelsen skyldes R. Nielsens ønsker, som Heegaard var gaaet med til. Denne anerkender det berettigede i Nielsens ønske om at holde sig udenfor, men anbefaler antagelsen på betingelsen af, at forfatteren udelader de undersøgelser, hvorved medlemmer af fakultetet, specielt af censurkomiteen, personligt drages ind i debatten.

Derefter tager Madvig sagen, som var i hårdknude, når den ene censor strejkede, i sin kraftige hånd:

Som Hr. Kromans Afhandling nu foreligger, med det mod hele Professor Nielsens filosofiske Methode og System rettede Afsnit, kan den i mine Tanker ikke antages af Facultetet, der ikke kan gjøre sig til Dommer i en saadan Proces mod en af de to i Facultetet ansatte Repræsentanter for det Fag, til hvilket Afhandlingen hører, og ikke kan nøde dette Medlem af Facultetet til at indlade sig paa en saadan Forhandling. Hvis dette Afsnit hørte til den oprindelig indleverede Afhandling, vilde heller ikke en bagefter foretagen Udeladelse deraf forandre min Dom om dette Forhold, thi Forfatteren burde ikke have indleveret til Facultetet et Prøveskrift, der i et Afsnit i et saadant Omfang og i saadan Almindelighed var rettet mod en af Censorerne og hans hele Standpunkt. Men dette Afsnit *hører ikke* til den oprindelig indleverede Afhandling, i hvilken Professor Nielsen ikke var nævnt eller nogen speciel Hentydning til ham og hans Skrifter forekom; det er fremkaldt ved en Fordring af Professor Nielsen. Under disse Omstændigheder anseer jeg Forfatteren for berettiget til at æske Facultetets Dom om den oprindelige Afhandling og om dens Værdighed til Antagelse som Prøveskrift for Doktorgraden. Naar Sagen betragtes saaledes, stemmer jeg, efter at have ladet mig en meget betydelig Deel af Afhandlingen (derimellem ogsaa Slutningsafsnittet) forelæse, for dens Antagelse. Den vidner om et bredt Studium i filosofisk og naturvidenskabelig Retning, om skarp Tænkning og alvorlig Stræben og om betydelig Fremstillingsevne; Forfatterens Stilling ligeoverfor den tyske Speculation, som denne udviklede sig igjennem Fichte, Schelling, Hegel og atter Schelling, og de derfra afledede Retninger maa erkjendes som hængende sammen med en vidtomfattende Bevægelse og Vending i Nutidens filosofiske Bestræbelser (Tilbagegangen til Kant) og kan paa ingen Maade uden videre forkastes eller afvises. De skeptiske og negative Resultater,

hvortil Forfatteren kommer, ere saa fri for Aandsfornektelse og saa forbundne med alvorlig Søgen efter Sandhed, at de ikke kunne vække Anstød som uberettigede til at fremtræde indenfor Videnskabens Omraade.

I overensstemmelse med ham vedtager fakultetet, at afhandlingen tilbagesendes forfatteren, for at han kan udtage det påklagede afsnit, og efter at dette var sket, voterer R. Nielsen 28.7. for antagelsen, hvortil fakultetet slutter sig.

Kroman bevarede en oprigtig taknemmelighed mod Madvig, som også som præsident i Videnskabernes Selskab gav ham en håndsrækning, da han var kørt fast i en besvarelse af en af selskabets prisopgaver og vilde opgive arbejdet. Madvig tilbød ham forlængelse af fristen eller ny udsættelse af samme opgave. Således kom Kroman til at afslutte værket »Vor Naturerkendelse«, fik selskabets guldmedalje, blev snart efter medlem af selskabet og professor ved Universitetet.

I sine sidste embedsår modtog Madvig adskillige beviser på den anerkendelse og sympati, han nød. På 50 års dagen for hans magisterdisputats 15.7.1876 overrakte det filosofiske fakultet ham følgende adresse⁸²:

Det er i Dag 50 Aar, siden De vandt Magistergraden for Deres første offentliggjorte videnskabelige Arbejde »Emendationes in Ciceronis libros de legibus . . .«. Det filosofiske Fakultet har ikke villet lade denne Dag gaa forbi, uden at vende Tanken tilbage til hin Begyndelse paa en halvhundredaarig udmærket videnskabelig Virksomhed, der har været af en gjennemgribende Betydning for den klassiske Filologi, og til Ære for vort Universitet og vort Land.

Deres varme Fædrelandsfølelse og Deres utrættelige Virksomhedsaand har gjort det uimodstaaeligt for Dem ogsaa paa andre Omraader at virke for vort Fædreland, blandt hvis ædleste Borgere De har Krav paa at blive regnet. Men De er stedse vendt tilbage til Deres Videnskab som det Omraade, hvor De følte, at De kunde udrette det meste, og det har været Dem forundt, ogsaa i en stærkt fremrykket Alder, at berige Literaturen med fortrinlige Arbejder.

Fakultetet beder Dem derfor paa denne Deres Festdag modtage sin hjærteligste Lykønskning, baade som en Anerkjendelse af en lang og hæderlig Forfattervirksomhed, og som Tak for den utrættelige Velvillie og Sandhedskjærlighed, hvormed De altid er kommet dem i Møde, der som yngre studerende eller Deres Kolleger søgte Deres Raad.

Gid en Række af Aar endnu forundes Dem at virke i vor Kreds.

Ved samme Lejlighed fik Madvig fra sine elever det første danske festskrift »Opuscula philologica ad Madvigium missa«^{82a}.

Nogle dage efter (18.—21.7.) var Madvig præsident og midtpunktet for det første nordiske filologmøde i København. Han holdt indledningstalen og hædredes ved slutningsmødet af alle deltagerne ved en adresse, som oplæstes af nordmanden professor Sophus Bugge.

Efter slutningsmødet samledes deltagerne på Skodsborg Badehotel, hvor Madvig påny hyldedes i sang og tale, og takkede i en meget personlig og sympatisk tale⁸³.

Også ved det andet nordiske filologmøde i Kristiania 10.—13.8.1881 var Madvig ordstyrer (præsident) og indledede mødet med et foredrag og blev påny hyldet ved afskedsfesten på Bleker⁸⁴. Derimod kunde Madvig ikke deltage i det tredje møde 10.—12.8.1886 i Stockholm, men hædredes ved en telegrafisk hilsen fra åbningsmødet⁸⁵.

At nævne alle sager, hvori Madvig har udtalt sig, er ugørligt og urimeligt, men det er karakteristisk, at den næsten blinde gamle mand, som var utrættelig i sin interesse for Universitetet og dets forhold, 15.10.1876 stiller forslag om en forandret sammensætning af bestyrelseskomiteen for Universitetets stipendievæsen. Indtil begyndelsen af 1848 bestod komiteen kun af 3 teologer. Ved reglement 11.2.1848 forandredes dette til en komité af to theologiske og en juridisk professor, alle *consistoriales*, valgte for 5 år af Konsistorium. Det vilde, mente Madvig, næppe kunne nægtes, at selv denne bestemmelse tog et større hensyn til det historisk overleverede end til det nu bestående ved at tildele eet fakultet to pladser af tre (og udelukke de tre andre fakulteter). Madvig foreslog en theolog, en jurist og et frit valgt medlem. Med Konsistoriums tilslutning blev Madvigs forslag gennemført ved kgl. resolution af 13.11.1876, en usædvanlig hurtig afgørelse, fordi ingen havde noget at indvende⁸⁶.

Madvig har altid vist en udadvendt interesse, og vi træffer ham mange steder, hvor man ikke skulde vente at finde den stærkt optagne mand; det er tilfældigt, hvad der er bevaret herom. At han har givet den varmt følte indskrift på Frederik VI's statue i Frederiksberg Have dens form⁸⁷, er ikke så overraskende; han kunde finde et naturligt udtryk for sin følelse, og Amalie Skram, der havde oplevet hans tiltale ved borgerlig ægteforening, har på Madvigs hundredårs fødselsdag udtalt:

Et dybt Indtryk af sjælelig Finhed og human Begavelse. Ordene er af en ædel Simpelhed, uden al Affektation, rørende uden Sentimentalitet og smukke i deres manende Inderlighed⁸⁸.

Han nævner selv, at han i en bladartikel har opfordret til at give bidrag til Niels Juels statue. Han var formand for indsamlingskomiteen og foretog afsløringen d. 21.9.1881^{88a}.

Vi så ovenfor, at han et årstid havde været medlem af »Lyceum«, og erfarer, at han som student i 1821 har været efor for Studenterforeningens keglespil på Nørrebrogade 41 hos madam Gundestrup⁸⁹. Også på andre måder, navnlig ved foredrag, har han i tyverne deltaget i foreningens liv. Det var dog sikkert et helt andet motiv, ønsket om at kaste glans over foreningen ved at knytte Danmarks berømteste videnskabsmand til sig, der bevægede Studenterforeningen til 13.4.1878 efter H. N. Clausens død at vælge Madvig til sit sjette æresmedlem. Begivenheden fejredes på traditionel vis 27. s. m. Carl Ploug havde skrevet en festsang, der næppe helt tilfældigt kun hyldede Madvig som videnskabsmand. Ellers får man indtryk af, at der gives udtryk for personlig sympati og godt humør; et latinsk kvad af Valdemar Thoresen begynder pompøst, men ender i spøg:

*Critice summe, si in his legendis
versibus pravis nimis jam offendis,
codicem hic corruptum te videre
fac opinere^{89a}.*

Mest berømt fra denne lejlighed er Conrad Møllers travesti »på latin«:

Solo et tristis camera obscura.

En deltager⁹⁰ har meddelt, at Madvig selv ikke ydede noget betydeligt bidrag til aftenen, men at hans lange skikkelse rystede af latter over løjerne.

Madvigs forbliven i embedet indtil udgangen af 1879 var begrundet i ønsket om, at han som rektor skulde præsidere ved Universitetets 400 års jubilæum, der fejredes 4. og 5. juni s. å. Det var tanken, at det skulde være en fest med international deltagelse, således som de ovenfor nævnte jubilæer, hvori Madvig havde deltaget.

Hans sidste ord til de 4, der drog til Rusland, var: »Hold paa Deres menneskelige og nationale Værdighed«⁹¹.

Madvigs indgriben ved denne lejlighed bringer disse ord i erindring.

Et festudvalg med Madvig som formand var nedsat allerede 1875, der var ført forhandlinger med Københavns kommune, der selv vilde deltage i festen, og med Studenterforeningen, der nedsatte en komité til at bistå med det praktiske arrangement, og der var ført forhandling med ministeriet om en bevilling på 35.000 kr. Det var henstillet til fakulteterne at gøre indstilling om æresdoktorgraden ikke alene til danske, men også til norske, svenske og finner.

Da offentligjordes 4.2.1879 den mellem Preussen og Østrig sluttede aftale (at den var sluttet 13.4.1878, fik man først senere at vide) om op-

hævelse af Pragfredens § 5 (tilbagegivelse efter afstemning af de nordligste distrikter i hertugdømmet Slesvig).

På møder i Konsistorium 10. og 12. februar anså man en begrænsning af de officielle indbydelser for udlandets vedkommende for nødvendig af hensyn til landets og Universitetets værdighed og for at undgå de mistydninger, som festens udførelse efter den oprindelige plan let kunde fremkalde hos de os nærmeste; men man mente også, at en sådan begrænsning vilde være nødvendig, når man ikke vilde udsætte sig for den ikke fjærntliggende mulighed, at der under festen indtrådte forhold og situationer, der både ville bringe en skurrende mislyd ind i feststemningen og kunde have uberegnelige følger i større omfang. Efter forskellige forhandlinger, både med pressen og Københavns kommune, indstillede Konsistorium til ministeriet, at der indenfor det foreslåede beløb afholdtes en fest med udelukkende skandinavisk deltagelse.

Minister Fischer var bestemt mod dette og gav Universitetet valget mellem den internationale fest og en ren dansk universitetsfest i noget mindre omfang (doktorpromotioner, festskrifter, medaille), men uden indbydelse af fremmede. I lærerforsamlingens møde 6. marts forkastedes det første alternativ med 26 stemmer mod 22, det andet vedtoges derefter enstemmigt.

Kriegers dagbøger, der er meget righoldige om denne sag, siger 25.2., at Madvig vil nedlægge sit rektorat, hvis Konsistorium går imod ham, men udbryder 26.2.:

»Men hvor kan det blive til Andet end Forvirring, naar det Hele ledes med saa megen Langsomhed.«

Universitetet fik en bevilling på 22.000 kr. og udsendte ikke officielle indbydelser til udenlandske universiteter og videnskabelige selskaber, men gav dem meddelelse om, at festen afholdtes og at indbydelser havde været påtænkte. I den latinske meddelelse (til lande udenfor Skandinavien og Frankrig) hedder det:

*Id consilium quoniam graves causæ cum dolore patriæ coniunctæ impediverunt, nolumus tamen a vobis ignorari, sæcularia nostra, quamquam minore pompa, rite peracta esse*⁹².

Det gik imidlertid som Madvig og ikke som minister Fischer ønskede det. Det lyder som et eventyr, hvad der står i den officielle beretning:

Men det skulde snart vise sig, at Universitetsudvalget [festudvalget under Madvigs ledelse] ikke nærrede et forfængeligt Haab, naar det stolede paa, at Søsteruniversiteterne i Norden vilde forstaa de Grunde,

der havde forhindret os fra at indbyde dem til vor Fest, og at de i fuld Erkjendelse af, hvordan vort Hjærtelag var imod dem, vilde lade sig repræsentere ved vor Fest, ligesaa godt som om de havde modtaget en formelig Indbydelse dertil. Man fik efterhaanden Meddelelse om, at Universiteterne i Christiania, Lund og Upsala saavel som Karolinska Institutet i Stockholm vilde sende Deputationer, og at der ogsaa vilde komme Repræsentanter for Studenterkorpserne ved de tre Universiteter. Jo mere Opfyldelsen af det varme Ønske, som baade Universitetslærerne og Studenter nærrede i saa Henseende, var udsprunget af Søsteruniversiteternes og Studenterkorpsernes eget Initiativ og vidnede om deres Sympati og fine Følelse, desto dyrebare var den for alle her. Da ogsaa Flertallet af de Nordmænd og Svenskere, der vare indbudte til personlig at modtage Doktorværdigheden, gav Tilsagn om at møde, var der Udsigt til, at Universitetet ikke ville komme til at savne en fyldig Repræsentation fra Broder-rigerne.

Kriegers dagbøger fortæller en del om, hvorledes dette er gået til.

Madvig var utrættelig i festdagene. Allerede tirsdag aften d. 3. juni byder han sammen med den ledende senior de tilrejsende gæster velkommen ved en modtagelse i Studenterforeningen. Den egentlige fest holdtes onsdag d. 4. juni om formiddagen i Vor Frue Kirke, hvor Universitetet var stiftet for 400 år siden, og hvor der var tilvejebragt 1400 pladser. Efter en indledningstale af biskop Martensen holdt Madvig festens hovedtale. Efter en fremhævelse af forskellen mellem det latinske, aristoteliske Universitet i 1479 og nutiden, gennemgår han Universitetets skæbne gennem tiderne og hævder at det derefter frejdigt kan sætte sig til høj-sæde mellem de øvrige. Og hvis nogen vilde sige, at han indrømmer, at det for en stor del har levet af fremmed ejendom, siger han med fuld overbevisning: »Ja, saa er det, og saa skulde det være, og saaledes er det overalt, selv for de største Folk. . . . Vi gribe med Glæde just idag Lejligheden til at sige, at vi vel vide, hvad vi have modtaget fra det store Nabo-folk mod Syd, . . . der er beslægtet med os i Oprindelse, i Sprog og i Historie. Vi vide, hvad vi have modtaget, men vi vide, at vi have modtaget som Noget, vi havde Ret til at modtage, og som derfor med fuld Ejendomsret besiddes af os.«

Han afviser indvendinger om mangel på folkelighed, og den indvending, at Universitetet intet har gjort for digtekunsten, afviser han med henvisning til Holberg og Oehlenschläger. Han ser ogsaa med fortrøstning til fremtiden, selv om meget er forandret og vil blive forandret. Men der er en opgave, der altid vil stå fast. Medens bøgerne taler til alle uden forskel,

så »vil det være vor Opgave at optage Videnskaben i vor personlige Bevidsthed og Overbevisning og i denne Skikkelse at bringe den til en bestemt Slægt blandt de Yngre i en bestemt Alder og med en bestemt Fordannelse, at bringe denne Videnskaben nærmere og at gjøre sammes Indhold tilgængeligt og forstaaeligt, at føje til Foredragene Samtaler og fremfor Alt Øvelser i de forskjelligste Former.«

Han slutter med alle gode ønsker for Universitetet og fædrelandet.

Om eftermiddagen kl. 4 holdt Universitetet festmiddag i »Casino« i Amaliegade for æresdoktorerne, medlemmerne af lykønskingsdeputationerne m. fl. Madvig talte for Kong Christian IX, der ved sygdom var forhindret fra at deltage i festlighederne og repræsenteredes af kronprins Frederik, og sluttede middagen kl. 7 med en tak til kronprinsen.

Om aftenen var der stor studenterfest på Klampenborg; man var afsejlet kl. 4^{1/2} i 3 skibe, men de indbudte deltagere fra Universitetets festmiddag kom dog først halv ni, og mellem disse var Madvig, der blev genstand for en begejstret ovation og bragte studenterne en tak for denne modtagelse.

Torsdag formiddag d. 5. juni holdtes promotionsfesten i Universitetets festsal. Madvig indledede og bød særlig kronprinsparret og en række deputationer velkommen. Han takkede i tre taler for henholdsvis to, seks og fire af de af disse fremsatte udtalelser.

Derefter indledede han festens anden del, promotionerne, med en tale om betydningen af disse æresdoktor-promotioner. Selve promotionen foretoges af det pågældende fakultets decanus.

Madvig blev udnævnt til dr. jur. h. c., en udnævnelse, hvorpå han utvivlsomt har sat megen pris.

Som æresdoktorer i det filosofiske fakultet kreeredes bl. a. digterne Edvard Lembcke og Chr. K. F. Molbech, begge efter Madvigs forslag (Fak. ark.) for deres fortjenstfulde oversættelser henholdsvis af Shakespeare og Dante.

Til slut erklærede Madvig som rektor alle æresdoktorerne for rettelig kreerede og promoverede.

Samme dag kl. 5 eftermiddag holdt Københavns kommune festmiddag for 700 personer. Man havde omskabt nogle nye varehaller på Larsens Plads, der endnu ikke var taget i brug, til festlokale. Efter en række taler og sange tog Madvig ordet. »Kronprinsen rejste sig fra sin Plads, et Exempel, der selvfølgelig blev fulgt af alle, og meget levende Jubelraab hilste Taleren fra alle Sider.« Madvig talte for fortsat lykkeligt samvirke mellem København og Universitetet, og forlod talerstolen under fornyet jubel.

Fredag d. 6. juni kl. 5¹/₂ eftermiddag holdtes et kongeligt galataffel for Universitetets lærere og gæster; kong Christian var stadig upasselig, men dronning Louise deltog foruden kronprinsparret. Madvig talte for dronningen, for kronprinsparret og udbragte et leve for kongen og hans hele hus.

Det står ikke i beretningen, om Madvig — ligesom kronprinsparret — har været gæst ved studenternes festbal i Casino samme aften.

Det er i og for sig utroligt, at en mand, der næsten var 75 år gammel, har kunnet holde til alt dette. Og så må vi huske, at han måtte memorere sine taler, hans syn var for ringe. De er alle trykt efter manuskript.

Det har vel været ham til støtte, at festen netop blev den fest, han ønskede, og at han mødte en sympati, som vel ingen anden dansk videnskabsmand ellers har mødt. Og når vi tænker på det danske sprogs og den danske befolknings skæbne i Nordslesvig indtil første verdenskrig, kan også vi takke Madvig, fordi han forsvarede den nationale værdighed mod den ydmygelse, der var tilføjet Danmark ved § 5's ophævelse.

Minister Fischer trøstede sig med et storkors af Dbg.⁹³ og gik af den følgende sommer.

Madvig har forhåbentlig hvilet godt ud under sit ferieophold i Jægerhuset i Vedbæk, hvor han holdt guldbryllup og fik deputation i dagens anledning fra Studenterforeningen. Han var rektor til rektoratsårets udgang og varetog sine legatetorier, men havde læsefrihed i efteråret 1879; han havde efter ønske fået afsked med pension fra nytår 1880.

En række af festiviteter betegner Madvigs sidste semester i embedet. 11.10. var han midtpunktet ved Det filologisk-historiske Samfunds 25 års jubilæumsfest (dengang et ret fåtalligt samfund)⁹⁴, 1.11. sad han ved Carl Plougs side ved en stor fest på Skydebanen i anledning af dennes 50 års studenterjubilæum, hædret af Ploug i hans tale, hvilken hæder han besvarede med at takke Ploug for hans virksomhed for en god ånd blandt studenterne; vel omtrent samtidig har han deltaget i den almindelige sammenkomst af studenterne fra 1829 og i »et Afskedsmaaltid med Consistorii Medlemmer«⁹⁴ og endelig kom den 17. november 50 års dagen for Madvigs udnævnelse til professor.

En deputation overbragte ham samtidig med en adresse med 483 navne en af medaljør Harald Conradsen udført medalje i guld, på forsiden bærende hans hoved og hans navn, på bagsiden indskriften:

PATRIÆ LUMEN INGENII ACUMINE ANIMI SINCERITATE
ET VIGORE PIETATE IVSTITIA NEMINI CEDENS^{94a}.

Samtidig overraktes ham en sum til oprettelsen af et *Madvigs Legat* (ca. 10.000 kr.), hvis renter skulde tilfalde hans døtre for deres levetid og derefter trængende studenter⁹⁵. Også fra Det filologisk-historiske Samfund kom en adresse på dagen.

Om eftermiddagen kl. 4 var Madvig indbudt til den højtidelige afsløring af Vilh. Bissens buste af ham selv (kopi af den i Svaneke 1874 opstillede broncebuste) i Studenterforeningen, og om aftenen modtog han i professorgården, Store Kannikestræde 11, et fakkeltog af henved 400 studenter, der opstillede sig i halvkreds i gården. Efter taler og sange indbød Madvig deltagerne til at drikke et glas med ham i hans stue.

Endnu engang samledes de filologiske studenter på Universitetet til ære for Madvig d. 18.12.1886 for i samlet procession til Vor Frue Kirke at følge hans kiste. Danske filologer havde sendt en sølvkrans til kisten⁹⁶.

SLUTNING

Når der i det foregående er meddelt forskellige vota af Madvig i deres udførlighed, er det fordi vi derigennem lærer ham et kende i hans blændende klarhed i tanken og store sikkerhed i udtrykket. Der lades ingen tvivl tilbage, om hvad han vil.

På Universitetet var Madvig hjemme, her kommer hans administrative evne — omend sent — til fuld udfoldelse. Her modtager han al den anerkendelse, som overhovedet kunde tænkes, fra kollegers og studenters side.

Når vi først ser på fakultetets adresse til ham 1876 — man får af ordene den fornemmelse, at de er virkelig følt og ikke slidt af mange års brug til festlige lejligheder — er der grund til at fremhæve ordene: »den utrættelige Velvillie og Sandhedskjærlighed, hvormed De altid er kommet dem i Møde, der som yngre studerende eller Deres Kolleger søgte Deres Raad.«

Velviljen kender vi straks, mod Thor Lange og hans fæller. Havde Madvig endda kendt kammerherre Vinds indberetning, var der jo noget at bygge på, men ingen vidste noget rigtigt; det er så meget mere påskønnelsesværdigt, at Madvig tager affære.

Hvad kollegerne angår, citerer dr. Krarup⁹⁷ nogle udtalelser af Chr. Molbech fra 1853 og 1856, hvorefter denne ikke kunde fordrage Madvig. Er dette rigtigt? Molbech havde i 1841 oprettet et Holbergsk Samfund, dvs. en samling abonnenter på en Holberg-udgave. Madvig indtræder

i dettes bestyrelse; det kan da kun være for at gøre Molbech en tjeneste. At han og den øvrige provisoriske bestyrelse fratræder på generalforsamlingen på rådhuset 24.4.1844, som lededes af Madvig, kan ikke være kommet overraskende for Molbech; den provisoriske bestyrelse havde ingen opgave haft og måtte overlade generalforsamlingen at vælge mænd, der vilde føre selskabet videre⁹⁸. — Og i den senere nævnte tale ved filologmødet 1876 mindes Madvig med glæde Molbechs »Breve fra Sverig«.

Madvig og Martensen hører til den Heibergske kreds, og vi har set Madvig som Martensens gæst. Så fortæller Krieger 6.9.1870:

Madvig, der paa Fredag reiser til Norge, kom i Aften fuld af Forskrækelse over sig selv, fordi han havde havt et af sine stærke Udbrud mod Martensen. Denne er opfyldt af protestantisk-germansk Stolthed over Tydskernes Seir over det catholsk-revolutionære Frankrig. Paa os vil han ikke tænke i denne Tid, da der gaar Guds Dom over Frankrig; om vi faae Nordslesvig eller ikke, er et forsvindende Spørgsmaal; om vi og fik det, hvad hjalp det os, naar vi ikke kunne sætte os i et nogenlunde godt Forhold til den Magt, der nu er den Første i Verden, den Eneste, hvor der er Aand. Det vil nu vise sig, om ogsaa Preussen vil misbruge, hvad der er det givet, isaafald vil ogsaa det blive straffet.

Det er en bequem Theorie, der altid bagefter seer det Fornuftige i Virkeligheden. At Mongolerne overfaldt Rusland i sin Tid havde vel og sin Betydning, men derfor var det dog ikke tiltalende at blive overfaldet. Preusserne ere vel ikke Mongoler, men de ere højst forskjellige fra de Tydskere, som Martensen sætter saa høi Priis paa.

Vi vilde blive mere forbavsede, hvis Madvig ikke var blevet rent ud gal i hovedet over denne theologiske *rabies*. Men noget brud mellem Martensen, der kunde virke irriterende, og Madvig, der kunde være opfarende⁹⁹, er der ikke tale om. Selv om Martensen naturligvis er meget uvillig stemt over begrænsningen af Universitets-jubilæet og særlig over for tanken om at indbyde norske og svenske:

Det er det sædvanlige Hovmod; vi glemme, at vi skyldte Tydskerne Alt o. s. v.

Krieger, der fortæller dette¹⁰⁰, tilføjer nøgternt:

Videnskaben er universel. Norge har dog i henved 400 Aar havt Universitet i Kbhvn.

Og så ser vi Madvig og Martensen optræde sammen i god forståelse ved jubilæet, og Martensen er slet ikke ked af at være vært for ærkebiskop Sundberg fra Uppsala¹⁰¹.

Ordet sandhedskærlighed i adressen må betyde noget helt andet end pålidelighed og troværdighed. Det må betyde åbenhjertighed, oprigtighed, uforbeholden udtalelse af, hvad der lå ham på hjerte. Hvad han har skrevet til J. L. Ussing om Georg Brandes, har han utvivlsomt sagt i fakultetet og Konsistorium. Hvad han i sin tid skrev til Siesbye om Rasmus Nielsen¹⁰², har han naturligvis ikke gentaget i en kreds af kolleger, men hans raske støtte til Kroman er nok ikke så lidt et udslag af hans indvendinger mod Rasmus Nielsen.

Vi har set ham uden hensyn til historiske kolleger sige sin mening om den magisterkonferens, de holder, og støtte de unge historikere mod de gamle professorer. Vi har set ham støtte begavede unge, Julius Lange, Georg Brandes, så langt han kunde følge ham, Kristian Kroman; i nogle erindringer minder også Vilh. Thomsen¹⁰³ om, hvad Madvig på flere måder har betydet for ham. Og hertil kommer vidnesbyrdene fra hans sidste elever, Christian Jørgensen, Thor Lange, K. G. Brøndsted, J. L. Heiberg, A. B. Drachmann, Holger Pedersen, om det uudslettelige indtryk han har gjort på dem¹⁰⁴.

I en tak for en skåltale ved det 1. nordiske filologmøde siger Madvig om sig selv:

. . . Jeg har ikke brudt nye veje, ikke skabt nogen ny videnskab. Ja — jeg har arbejdet på at bringe klarhed og forstand og metode der, hvor jeg skulde arbejde; jeg har stræbt med tankens klarhed at erkende, hvad der lå til grund for alle de fænomener, hvormed jeg i deres enkeltheder syslede, og — jeg tilregner mig noget i denne retning. Men hvor lidet er dog dette, — og heri ligger, hvad jeg siger er kærlighedens løgn. Men hvem kan unddrage sig fra at forføres af denne løgn, — hvem kan unddrage sig fra at glæde sig ved en ros, der går for vidt? Da Rahbek som ungt menneske kom til den syge digter Evald, der lå i sit fattige kammer, begyndte han at rose digteren i høje toner; men da han standsede med undseelse, sagde Evald: »Ros mig kun, det gør dog godt«. Vi er alle tilbøjelige dertil, og for at kunne glæde mig derved vil jeg søge den sandhed, der dog også ligger i disse kærlighedsfulde ord. Jeg har stræbt så godt, jeg har kunnet, ikke med den kraft og sejhed og udholdenhed, som det altid burde have været, — ja, jeg kunde tilføje — ikke med den geniale ensidighed, der ofte skaber de store resultater; der har måske været for meget stræben efter at udjævne, overse, være billig mod alle; men jeg har gjort mit bedste, og jeg har været i min søgen, tror jeg, en mild og kærlig mand. Det glæder mig at høre dette udtalt. Der har virkelig været en tid, da jeg var anset for en meget bister og gnaven mand, der

satte en glæde i at bruge onde ord. Ja — jeg har sagt meget hårdt til mange folk; men jeg har sagt det, fordi jeg trode, det var nødvendigt, og jeg forsikrer Dem om, at jeg har siddet og drejet og vendt på mangen frase og tænkt, om det ikke kunde siges mildere, og det dog kunde blive forstået, hvortil det sigtede; men det har ikke villet gå. Men det har gjort mig ondt, når jeg har krænket nogen, og det glæder mig at se, at de, der har levet med mig, vidne om mig, at jeg har villet sandheden i kærlighed¹⁰⁵.

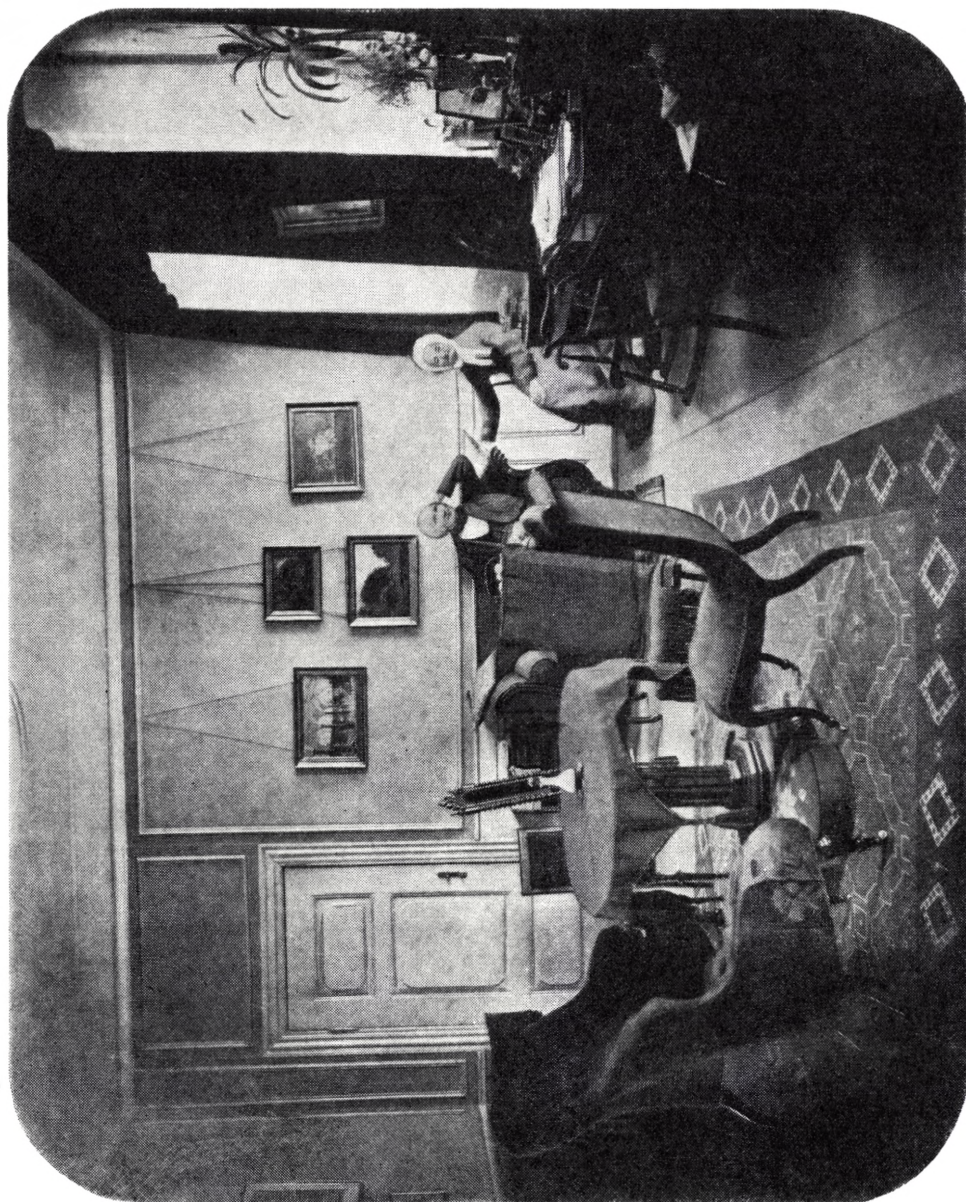
Strengheden kender vi; når Thor Lange¹⁰⁶ siger, at han kunde blive smækvred, er det utvivlsomt over en elendig præstation. Christian Jørgensen siger, at han i Det filologisk-historiske Samfund kunde være streng over for det ubetydelige og forfejlede¹⁰⁷. Tiden var strengere end vor, afstanden mellem professorer og studenter større end nu, og her er en naturlig forklaring på Madvigs afvisning af studenternes deltagelse i offentligt liv.

Men så ved vi til gengæld, at Madvig kunde være ung med de unge. Vi ved såre lidt om Det filologisk-historiske Samfunds skovture, men vi ved, at i 1872 lejede Madvig båd til deltagerne på Raadvad dam, satte båden på grund og råbte på sit bornholmske: »Vi forgår, vi forgår!« og var bagefter ked af at være gået hjem til Jægerhuset i stedet for at blive ved turen¹⁰⁸. Og Jørgensens ord borger for, at således var han altid ved disse ture.

Denne friske gemytlighed kommer til orde i en anekdote om Madvigs besøg ved domprovst L. Gudes disputats om den hellige Nadver 1879, hvori Gude søgte at forklare Jesu anvendelse af indstiftelsesordene ved en teori om, at hans legeme allerede da var begyndt at forvandles til et himmelsk. Da Madvig havde hørt tilstrækkeligt, sagde han til en kollega, han traf udenfor Universitetet (den mundtlige tradition siger, at det var en mediciner): »Det er dog godt at træffe et fornuftigt Menneske, thi nu har jeg hørt saa meget om aandelig og himmelsk Legemlighed, at jeg er bleven ganske ør i Hovedet«¹⁰⁹.

På sit eget felt, Universitetet, ser vi altså Madvig som en sund og naturlig mand. Betænelighedens nådegave — moderationen i moderationen — træffer vi hos ham som minister, ikke som professor.

Madvig og hans hustru i den store stue, St. Kannikestræde 11. (Efter fotografi, tilhørende cand. mag. J. E. Skydsgaard).

NOTER

FORKORTELSER

Første bind af dette værk citeres I, f. eks. I, s. 127.

Dumreicher	= Carl Dumreicher: Studenterforeningens Historie 1870—1920, I—II (1934—36).
Krieger	= Andreas Frederik Kriegers Dagbøger 1848—1880, I—VIII (1920—43).
KU	= Kort udsigt over Det filologisk-historiske Samfunds virksomhed, I—IV (1855—1954).
L	= Rigsdagstidende. Forhandlinger paa Landstinget.
Livserindringer	= Livserindringer af J. N. Madvig (1887).
Lund	= H. C. A. Lund: Studenterforeningens Historie 1820—1870. I—II (1896—98).
Under Madvigs Auspicier	= E. Spang-Hanssen: Under Madvigs Auspicier (1952). Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning, nr. 218.
Martensen: Breve	= H. L. Martensen: Breve til L. Gude. I—III (1955—57).
Martensen: Levned	= Samme: Af mit Levned. I—III (1882—83).
Paulsen	= Friedrich Paulsen: Geschichte des gelehrten Unterrichts in Deutschland II. (1897).
Siesbye	= E. Spang-Hanssen: Oskar Siesbye og hans breve (1948). Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning, nr. 206.
Univ. Årb.	= Universitetets Årbog (forskellige udgivere).

---

¹ Paulsen, II, s. 312—13, gør opmærksom på, hvor mange unge der var kommet i embede i revolutionstiden: F. A. Wolf var 24jåhrig, als er nach Halle berufen wurde . . . . Als 26jåhriger kam Boeckh nach Berlin und als 27jåhriger gründete Thiersch das Münchener Seminar. Otfried Müller wurde mit 22 Jahren Professor in Göttingen. Lachmann war 25, Ritschl 27 Jahre alt, als jener in Königsberg, dieser in Breslau Professor wurde.

² Selv om »Store Philologicum« indtil 1850 var en eksamen *de omnibus rebus et nonnullis aliis*, kan fordringerne, i hvert fald fra først af, ikke have været så meget store. De første, der bestod denne eksamen, var Knud Lyne Rahbek og Peter Andreas Heiberg, begge i februar 1777. Rahbek var student fra efteråret 1775 og har altså bestået Anden Examen og denne på mindre end 1½ år, Heiberg blev student 1774, og brugte 1 år mere ialt og fik et smukt resultat.

³ Foruden eksemplerne i »Ordbog over det danske Sprog« s.v. »Studiegaard« kan anføres »Corsaren« 2.7.1841: »Studiegaarden« og Chr. Molt Wengel: Komedier og Viser (1917) s. 6 og 76: »Studiigaarden« (citater fra 1852 og 1853).

⁴ Af privatistvæsenet giver prof. Engelstoft en skildring i et votum i fakultetet 6.4.1833 om 45 ansøgninger om *jus dimittendi*:

Misbruget med Privat Dimissioner er meget større end at det ved de nu bestaaende Regler, eller *uden væsentlig* Forvandling deri kan forebygges. Universitetet faaer paa den Vei aarlig endeel unyttige Personer, hvilket vistnok for *det* kan være ligegyldigt, men ikke for Staten. At enhver Præst kan faae Lov til at dimittere, har beviist sig lidet gavnligt. I de 3 Aar 1830—32 have Præsterne [15 navne] dimitteret, tildeels deres egne Sønner, med Udfald af Afviisning eller *Non cont.* Naar andre Embedsmænd, paa Grund af at have videnskabelig Dannelse, faae Tilladelse til selv at dimittere deres Sønner, da er det ofte en puur Illusion; mange Gange opholde deres Sønner sig i Kiøbenhavn for at manuduceres, og dimitteres derefter af deres i Provindsen boende Fædre, der ikke have havt det allermindste at gjøre med deres Underviisning uden at betale den. Ogsaa Præster laane tit deres Navne til Dimission af Personer, som de maaske neppe kjende, ialt Fald med hvis Underviisning de ikke have eller have havt det mindste at gjøre . . . Mange *privatim dimittentes* vide meget godt iforveien, at de ville levere noget maadeligt, men ere fuldkommen tilfredse med, at Vedkommende kunne gaae igjennem, til hvilken Ende der speculeres paa, at de kunne staae skikkeligen i de Rubriker, hvor en ringere Character gjelder til forøget Nedsættelse. De, som gjøre Profession af at dimittere, og maae sørge for deres Reputation, kunne ansees for de bedste Privat-Dimittenter indtil de ville høre op, naar dette Tidspunkt kommer, sælge de saa at sige ud; saaledes fik man i endeel Aar i Reglen gode Dimisser fra Cand. v. Wylich, men da han nu var befordret, sendte han paa eengang sin hele Beholdning, og af 7 som han dimitterede fik kun 1 *Laudabilis*. (Fak. kopibog).

For at dimittere krævedes *laud* til *examen artium* og »Anden Examen«. I 1836 finder prof. F. C. Petersen »med Hensyn til den Tilvækst, de skaffe Universitetet ved denne Deel af deres industrielle Virksomhed, ingen Grund til at være mere eftergivende mod *Præster* end imod Studerende eller Kandidater«. Efter ophævelsen af *examen artium* eksamineredes privatister på Universitetet (undtagelsesvis på de lærde skoler), efter 1870 på de lærde skoler.

⁵ Livserindringer, s. 97.

⁶ »Rektor og Konsistorium ved Københavns Universitet til de akademiske borgere:

Da det er meddelt os, at der nylig af akademiske Borgere ved dette Universitet har været nogle, som lidet betænkende den akademiske Stands Værdighed og med Tilsidesættelse af den Dannelse, som i ganske særlig Grad sømmer sig for Studiernes Dyrkere, ikke har taget i Betænkning med grove Ord og plumpe Tilraab at modtage Dimittenderne [ordet *tirones* betyder rekrutter dvs.: de vordende russer], der er kommet til Byen for at erhverve det akademiske Borgerskab, har Vi, saasom vi i højeste Grad fordømmer en Frækhed af den Art og ønsker at fjerne den fra dette Universitet, skønt vi er forvisset om, at saadanne Udslag af Tølperagtighed og Raahed kun skyldes ganske faa Personer, og at disse ikke lettelig vil forlede de bedre Elementer til at træde i deres Fodspor, anset det for vor Pligt ved denne Bekendtgørelse at formane Eder alle for Een og i største Alvor til fuldstændig af afholde Eder fra enhver Forhaanelse imod Dimittenderne som ikke mindre fremmed for vor Tids Dannelse end for den sande Retsindighed.

København, den 2. Oktober 1835.»

(Oversat af forf.) (Kons. ark.)

⁷ Smlgn. J. L. Heiberg: »Recensenten og Dyret«, sc. 5:

Keiser: Hør, De forstaaer vist ikke Naturhistorie?

Trop: Naturhistorie? Nei, det er Hebraisk for mig.

Keiser: Ja, for mig ogsaa, thi jeg maatte opgive Naturhistorie til anden Examen, fordi jeg ikke havde Hebraisk.

Trops replik er åbenbart en studentervittighed.

⁸ I, s. 201.

⁹ 1844, s. 33.

¹⁰ Livserindringer, s. 98, Martensen: Levned, I, s. 61.

¹¹ F. eks. I, s. 248, Martensen: *Levned*, I, s. 23, Georg Hansen: *Lebenserinnerungen* (Zeitschrift d. Ges. f. schleswig-holsteinische Geschichte, XI, s. 74).

¹² Af mit *Levned*, (1906), s. 24—25.

¹³ *Livserindringer*, s. 96.

¹⁴ Paulsen, II, s. 294.

¹⁵ *Ibid.*, s. 405.

¹⁶ Carl W. Schnitler; Slægten fra 1814 (Kria. 1911), s. 444 og note 90.

¹⁷ *Prosaiske Skrifter*, X, s. 168.

¹⁸ *Erindringer*, IV, s. 33—35. — Carl Ploug, der havde studeret filologi, levede foruden af at manuducere til *examen artium* tillige af at oversætte medicinske disputatser på latin. Hother Ploug: Carl Ploug, I (1905), s. 94.

¹⁹ Peter Skautrup har i »Det danske Sprogs Historie«, III (1953) s. 128—29 givet en oversigt over latinens trinvis afskaffelse på Universitetet. Den er dog ufuldstændig; når han nævner M. Cl. Gertz' (1874) og Hans Ræders (1900) disputatser som de sidste latinske, ligger imellem J. L. Heibergs (1879), K. F. Kinchs (1883), Karl Hudes (1888), Sofus Larsens (1889) og R. Besthorns (1889). Benyttelsen af latin i tekstkritiske disputatser var en naturlig følge af, at indledninger og videnskabeligt apparat i klassikerudgaver stadig affattes på latin her og i udlandet. Hvis latinene er nogenlunde god, har i nogle tilfælde Siesbyes korrekturlæsning bidraget dertil.

²⁰ *Nord. Tidsskr. f. Filol.* 3. række, I (1892—93), s. 1—14.

²¹ »At der ved disse festlige sammenkomster kun er nogle ringe og usle rester tilbage, til besvær som oftest for talerne og tilhørerne«.

²² S. 44.

²³ *Livserindringer*, s. 238. O. Siesbye refererer Madvigs tanker således (Tilskueren 1904, S. 600):

[Madvig] hævdede [den klassiske skoleundervisnings] Nødvendighed, fordi han i den antike Kultur saa' det (relativt) primitive Grundlag for den følgende Udvikling, og ansaa et paa Grundlag af Selvsyn grundet Bekendtskab med den for nødvendigt til Forstaaelsen af den moderne.

²⁴ — r — i Lolland-Falsters Stiftstidende 28.1.1873. Om dr. E. F. Bojesens undervisning, se Sophus Schandorph: *Oplevelser*, I (1889), s. 60, hvoraf fremgår, at en humanist også kunde være skoletyrant. Det var næppe enestående! — Olsen var rektor i Viborg, R. J. F. Henriksen i Odense og B. Borgen ved Metropolitanskolen.

²⁵ Den senere professor Julius Paludan.

²⁶ *Univ. Årbog* 1871—73, s. 77—79.

²⁷ S. 28—31.

²⁸ »Museum«, 1893, 2. halvbd., s. 330—44.

²⁹ I, s. 169.

³⁰ Se Svend Dahl: *Universitetsbibliotekets Bygninger gennem Tiderne* (1932), som også er benyttet i det følgende.

³¹ F. Schiern meddeler i [Dansk] *Historisk Tidsskrifts* 4. række, III (1873), s. 648—49, at Werlauff nærede tvivl om, at Holberg har holdt de historiske forelæsninger, han i lektionskatalogerne anmeldte med en stående formular. Samme tvivl nærede Werlauff m. h. t. Arne Magnussens forelæsninger. Schiern tænker sig, at Werlauff for Holbergs vedkommende kan have traditionen fra Abraham Kall.

³² *Livserindringer*, s. 121—22, noten. Se *Univ. Årbog* 1849—56, s. 677—84. Svend Dahl: *anf. skrift*, s. 94 anfører, at der i Add. 623 a—c, 4° (nu i Kgl. Bibl.) findes et koncept af Thorsen, hvor han fremfører sine grunde til at tiltræde forslaget om en forening af de to biblioteker. Madvigs erindring behøver ikke af den grund at betegnes som en fejlhuskning.

³³ *Univ. Årb.* 1864—71, I, s. 461—63.

³⁴ *Meddelelser om mit Levned* (1854), s. 213.

³⁵ *Univ. Årb.* 1837, s. 123—24.

- ³⁶ S. 123, noten.
- ³⁷ Clausen: anf. skrift, s. 137—43.
- ^{37a} S. 49—52.
- ³⁸ Livserindringer, s. 126—28. Jfr. Lund, II, s. 354 og C. E. Scharling: Kirkehist. Samlinger, 6. række, V (1945), s. 522.
- ³⁹ Mynster, anf. skr., s. 64 og 53.
- ⁴⁰ Livserindringer, s. 128.
- ⁴¹ Kirkehist. Samlinger, 6. række, VI (1948—50), s. 284—311: Carl Weltzer: Omkring Søren Kierkegaards Disputats. — Kierkegaard omtaler ret ofte Madvig med den største respekt og beundring: Samlede Værker, 2. udg., VII, s. 17, 613, XIII, s. 458; XIV, s. 20. Også i »Papirerne«, IV, s. 280, V, s. 89, 113, 221 f; VI, s. 92, 221—22; VII, 1, s. 231, 285, 378. Efter Pap. X, 1, s. 318 har Kierkegaard søgt Madvig forgæves (i ministeriet, altså om en ansættelse); efter X, 4, s. 224 tror han, at Madvig er bearbejdet mod ham af J. P. Mynster. — Kierkegaard har sendt Madvig »Tre Taler ved tænkte Lejligheder« (1843) med dedikation.
- ⁴² Levned, II, s. 142.
- ⁴³ Udg. af Bjørn Kornerup, I—III (1955—57).
- ^{43a} »Hvem blev der ikke såret af troernes sværd? (frygerne = troerne)«.
- ⁴⁴ »Corsaren«, nr. 51, sp. 7—8, Goldschmidt: Livserindringer og Resultater, I, (1877), s. 275.
- ⁴⁵ Livserindringer, s. 318.
- ⁴⁶ [Karl H. C. Keck]: Tagebuch eines Kriegsgefangenen auf »Dronning Marie«. April bis September 1848. (Garding 1873), s. 49, 56—57.
- ⁴⁷ Univ. Årb. 1849—56, s. 19—49.
- ⁴⁸ S. 123.
- ⁴⁹ S. 160.
- ⁵⁰ Univ. Årb. 1849—56, s. 900—906.
- ⁵¹ H. Matzen: Københavns Universitets Retshistorie, II (1879), s. 190.
- ⁵² I, s. 208.
- ⁵³ Univ. Årb. 1849—56, s. 1—17. Denne skrivelse, s. 7—9.
- ⁵⁴ Univ. Årb. 1847, s. 23—29; 1849—56, s. 88—99; 1871—73, s. 21—40.
- ⁵⁵ 1898—1905, I, s. 342—59.
- ⁵⁶ Ibid., I, s. 418—19.
- ⁵⁷ Univ. Festskrift, novbr. 1948. Det kan måske tjene til belysning af Madvig, at også Steenstrup fra yngre dage søgte lån og lønningsforskud og så sent som i 1879 er inde med en låneansøgning. Anf. skrift, s. 73. — Var det en arv fra pengekrisisens dage eller blot en følge af de knebne lønninger?
- ⁵⁸ VII, s. 154.
- ⁵⁹ L. v. Urlichs i nævnte »Handbuch« I (2. Aufl. 1892), s. 112—13.
- ⁶⁰ B. A. van Proosdij: Two Thunder-Clouds, Closing in Conflict. The Meeting of Madvig and Cobet at the Tercentenary of Leyden University and its Historical Background. Transl. by H. J. Rose. (Leiden 1954).
- ⁶¹ Breve (Kria. og Kbh. 1920), s. 179. Jfr. Filologisk Forenings 110 års jubilæumsfest på restaurant »Humlen«, fredag 26. mai 1950 (Oslo 1950), s. 9—10.
- ⁶² H. C. Andersen sympatiserede ikke med »Madedvig«, som han kaldte ham, og har i nogle tanker og optegnelser (Collinske Manuskriptsamling, nr. 41, 4:o; optegnelser i et sort kollegiehefte fra begyndelsen af 1850erne, mest til »Mit Livs Eventyr«) givet udtryk derfor. Han går ud fra, at Madvig kun læser J. L. Heiberg og Paludan-Müller og aldrig læser noget af ham (Optegnelse 83).
- Optegnelse 73 lyder således:
- Madedvig* gjorde Heiberg til Theaterdirecteur; den Mand forstaaer sig ikke paa det Skjønne, det har jeg følt fra hans Kritik over Carl Bagger. — Aldrig har jeg i Theatret seet Nogen lee paa mere urigtige Steder. Hos os lees meget; jeg bliver tidt lidende der ved og maa see paa hvad det er for Folk og saaledes har jeg seet det med ham.

I »Mit Livs Eventyr«, I (1951), s. 66 angriber han Madvig for hans anmeldelse af Carl Bagger: Min Broders Levned, uden at nævne Madvigs navn.

⁶³ Univ. Årb. 1864—71, I, s. 400—401; 1873—75, s. 160—61. Breve fra Julius Lange, udg. af P. Købke (1902), s. 11, 109 ff, 242, 291. Efterslet (1903), s. 14. »Tilskueren«, 1918, I, s. 440.

⁶⁴ Kirkehist. Samlinger, 6. Række, V (1945), s. 526—31.

⁶⁵ Lund, II, s. 369—70.

⁶⁶ I, s. 108.

⁶⁷ II, s. 361; III, s. 51 og 63.

⁶⁸ H. N. Clausen: Optegnelser om mit Levned og min Tids Historie (1877), s. 387—88.

⁶⁹ Univ. Årb. 1864—71, I, s. 13—119.

⁷⁰ Sst., s. 27.

⁷¹ L 1862—63, sp. 984 ff. 1865—66, sp. 1039—41.

⁷² L 1868—69, sp. 1551 ff.; 1556, 1557, 1576, 1615, 1684—85, 1785.

⁷³ Univ. Årb. 1875—76, s. 5—37.

⁷⁴ Univ. Årb. 1864—71, I, s. 236.

⁷⁵ 29.3.1882, nr. 75.

⁷⁶ Se Siesbye, s. 15, 45 ff.

⁷⁷ Se Under Madvigs Auspicier.

⁷⁸ Kgl. Bibl., Add. 1013, 4:o.

⁷⁹ Se Siesbye, s. 29—45.

⁸⁰ Krieger, VI, s. 74—75, 108 o. fl. st. Martensen: Breve, III, s. 133.

⁸¹ K. Kroman: Fra Studentertiden. Minder fra Studenterdagene. Redigeret af Erik Rindom (1924), s. 94 ff. — Valdemar Hansen: »K. Kroman 1846—1946« i »Vor Ungdom«, marts 1947, og i »Fund og Forskning i Det Kgl. Biblioteks Samlinger« III (1956), s. 117—23: »K. Kroman, J. N. Madvig og Georg Brandes«. — Akterne efter Fak. ark.

⁸² Univ. Årb. 1875—76, s. 95.

^{82a} Brev fra Siesbye til J. L. Ussing 30.7.1875. Et festskrift til Ritschl er forbilledet.

⁸³ Se mødets beretning, (Kbh. 1879), s. 5—8 og 195—200.

⁸⁴ Se mødets beretning, (Kria. 1883), s. 4—6 og 254.

⁸⁵ Se mødets beretning, s. XXIII (Forhandlinger paa det fjerde nordiske Filologmøde i København 1892. Kbh. 1893).

⁸⁶ Univ. Årbog 1876—77, s. 112—14.

⁸⁷ Haavard Rostrup: H. V. Bissen, I (1945), s. 342.

⁸⁸ Berlingske Aftenavis, 6.1.1951: »Borgerlig Vielse«.

^{88a} Livserindringer, s. 282.

⁸⁹ Lund, I, s. 130—31 og de i registret anførte steder af I.

^{89a} »Du store kritiker! Hvis du nu finder grumme mange fejl i disse dårlige vers, vær da så venlig at tro, at det er et fordærvet håndskrift, du her læser«.

⁹⁰ Julius Paludan. — Se i øvrigt Dumreicher, II, s. 93—96.

⁹¹ Under Madvigs Auspicier, s. 23.

⁹² Univ. Årb. 1878—79, s. 589—615. — Beretning om Københavns Universitets Firehundredaarsfest, Juni 1879. Udg. af Edvard Holm (1879).

⁹³ Krieger, VII, s. 154.

⁹⁴ KU, IV, 1941—54, s. 29—30.

^{94a} Fædrelandets lys, ypperst i tankens skarphed, i sindets renhed og styrke, i pligtfølelse og retfærd.

⁹⁵ Rudi Thomsen: Madvigs Æresmedailler. Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad, august 1954. — Legatets Fundats Univ. Årbog 1879—80, s. 910—11. — KU, IV, 1941—54, s. 29—30. — Samfundets adresse KU, I, 1879—80, s. 5—6. — Se i øvrigt Dumreicher, II, s. 153—64.

⁹⁶ KU, II, s. 117. Den er ikke skænket til nogen offentlig institution, og der kan intet oplyses om den.

⁹⁷ I, s. 245—46.

⁹⁸ Holbergs Komedier, udg. af Julius Martensen, I (1897), s. 249. Om forholdet mellem Molbech og Madvig, se Morten Borup: Christian Molbech (1954), s. 399, 436.

⁹⁹ M. Mørk Hansen, »Museum«, 1893, I, s. 377—80.

¹⁰⁰ VII, s. 110.

¹⁰¹ Martensen: Breve, III, s. 127—28.

¹⁰² Siesbye, s. 16—17.

¹⁰³ Minder fra Studenterdagene, s. 107—09.

¹⁰⁴ C. Jørgensen KU, II, s. 119—21. Thor Lange i Under Madvigs Auspicier, s. 151. — K. G. Brøndsted: Erindringer, II (1932), s. 42—46 o. fl. st. — J. L. Heiberg: Fra Hellas og Italien, II (1929), s. 375—85. — A. B. Drachmann: Udvalgte Afhandlinger (1911), s. 206—14. — Holger Pedersen, der ikke havde studeret under Madvig, har meddelt forf., at han har hørt denne i Det filologisk-historiske Samfund og med beundring mindedes, at Madvig på en aften, da hverken foredragsholderen eller formanden, på grund af snestorm, var mødt, var gået over Kannikestræde til mødet paa Borchs Kollegium og af sit rige stof havde improviseret et foredrag. Det må have været mødet 18.3.1886 (KU, II, s. 125).

¹⁰⁵ Beretning om 1. nord. filologmøde, s. 196—97.

¹⁰⁶ Under Madvigs Auspicier, s. 151.

¹⁰⁷ KU, II, s. 120.

¹⁰⁸ Ibid., III, s. 233.

¹⁰⁹ F. C. Krarup: Fra Romantisme til Realisme (1930), s. 115. Den mundtlige tradition skyldes prof. theol. J. C. Jacobsen.

Den i professor Bagges noteapparat omtalte af mig udarbejdede bibliografi var et foreløbigt arbejde, som efter værkets afslutning, suppleret med det senere fremdragne materiale, agtes mangfoldiggjort i et mindre antal eksemplarer og tilsendt de store biblioteker og arkiverne.

Den indeholder dels et supplement til Erslews Forfatterlexicon, hvis af Madvig selv gennemsete artikler har vist sig meget fuldstændige for tiden indtil 1860 inkl., dels en registrant over de i arkiver og biblioteker m. fl. steder opbevarede breve fra og til Madvig, samt over de bevarede manuskripter af ham, herunder kollegiehæfter fra hans forelæsnings, dels en oversigt over litteratur, hvori han er omtalt.

For den hjælp, der fra flere sider er ydet mig, bringer jeg herved en tak. Først og fremmest til overbibliotekar R. Paulli, der utrættelig har bistået mig med bibliografiske oplysninger, til dr. phil. J. Himmelstrup og cand. theol. Niels Thulstrup, der har meddelt citater fra Søren Kierkegaards uregistrerede papirer, til overbibliotekar, dr. phil. H. Topsøe-Jensen, der har meddelt H. C. Andersens udtalelser om Madvig, og endelig til lektor C. M. Rosenberg, der har ydet mig en under skriftets affattelse uundværlig støtte ved at tilvejebringe de citater m. m. fra bibliotekerne, som sygdom har hindret mig i selv at indsamle.

(Sluttet 10.10.1958).